

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Anni Krüüner
Tartu Ülikooli-Jaani kogudus aastatel 1995–2016: ajalugu ja inimesed

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Priit Rohtmets, PhD, Tartu Ülikool

Tartu 2023

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Tartu Ülikooli kogudus ja Tartu Jaani kogudus pärast taasavamist	6
1.1. Tartu Jaani ja Ülikooli koguduste ja kirikuhoonete käekäik nõukogude ajal	6
1.2. Tartu Ülikooli kogudus pärast taasavamist (1995–1997)	7
1.3. Tartu Ülikooli kogudus pastor Allan Taruste ajal.....	8
1.4. Tartu Jaani kogudus pärast taasavamist (1995–1997).....	11
1.5. Tartu Jaani kogudus pastor Allan Taruste ajal.....	13
2. Tartu Jaani kiriku taastamine	15
2.1. Tartu Jaani Kiriku Fondi loomine ja tegevus	15
2.2. Sihtasutuse Tartu Jaani kirik loomine ja tegevus	16
2.3. Tartu Jaani kiriku valmimine ja tähtsus kogudusele	17
3. Tartu Ülikooli koguduse ja Tartu Jaani koguduse ühinemine	20
3.1. Tartu Ülikooli-Jaani kogudus pastor Urmas Petti ajal	21
3.2. Tartu Ülikooli- Jaani koguduse praktikant Anna-Liisa Vaher	23
3.3. Tartu Ülikooli-Jaani koguduse sisseelamine kirikuhoonesse	25
4. Tartu Ülikooli-Jaani kogudus Tartu Jaani kirkus.....	27
4.1. Koguduse- ja kultuurielu Tartu Jaani kirkus.....	27
4.2. Triin Käpp abiõpetajaks	29
4.3. Pastor Urmas Petti haigusaeg.....	31
4.4. Uue koguduseõpetaja valimised.....	32
Kokkuvõte.....	34
Allikad ja kirjandus.....	36
Summary: Tartu St. John's-University congregation 1995–2016: history and people.....	38
Lisad.....	41

Sissejuhatus

Teema valiku põhjendus

Bakalaureusetöö teema on Tartu Ülikooli-Jaani kogudus aastatel 1995–2016: ajalugu ja inimesed. Valisin just selle teema, sest seda konkreetset perioodi ei ole varem Tartu Ülikooli-Jaani koguduse kohta uuritud ja mul on isiklik huvi selle koguduse ajaloo vastu. Käesolev lõputöö on piiritletud just nende aastatega, sest 1995. aastal Tartu Ülikooli ja Jaani kogudused taasavati. Lõpuajaks sai 2016. aasta, mil suri Tartu Ülikooli-Jaani koguduse õpetaja Urmas Petti. See on minimaalne ajaline distants, et koguduse ajalugu uurida. Sellel aastal möödub Tartu Jaani koguduse esmamainimisest 700 aastat, mispuhul on see töö koguduse jaoks sümboliseeriv oluline ning omab ka praktilist väärtust.

Töö eesmärk ja uurimisülesanne

Töö eesmärk on uurida Tartu Ülikool-Jaani koguduse ajalugu aastatel 1995–2016 ja lisada sellele ka koguduse liikmete ja õpetajate enda mälestused. Oma töös uurin järgmisi aspekte:

- koguduste taasavamine ja ülesehitamine;
- koguduste jumalateenistused;
- koguduste ühinemisprotsess;
- kirikuhoone restaureerimine;
- koguduse õhustik ja usuline elu;
- koguduse kirikuruumi tajumine;
- tegevused, millesse koguduse liikmed olid kaasatud;
- mis on inimesi koguduse juurde toonud, mis neid koguduse juures hoidnud;
- vaimuliku roll koguduse elus;
- koguduse juhtorganite roll koguduse elus;
- kultuurielu Tartu Jaani kirikus.

Uurimismeetod

Uurimistöö on lähtuvalt eesmärgist kirjutatud ajaloolist meetodit järgides. Töö koosneb ajaloolisest ja intervjuude põhjal koostatud empiirilisest osast. Kui esimene osa vaatlleb koguduse lähiajalugu, siis teine püüab analüüsida koguduses valitsenud ja valitsevat vaimulaadi, koguduse elu jõujooni ja olulisemaid mõjutajaid. Ajaloolise osa jaoks sain peamiselt materjale Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistooriumi arhiivist (EELKKA), mille põhjal panin paika üldise kogudus(t)e ajaloolise tausta, majandusliku olukorra ning erinevate organite valimised. Kõigepealt teostasin materjali lähilugemise, seejärel süstematiseerisin selle teemade järgi ja kirjutasin oma sõnadega ümber töö jaoks vajalikud andmed. See osa moodustab justkui uurimistöö ajatelje.

Empiirilise osa jaoks tegin seitse poolstruktureeritud intervjuud, mille viisin läbi nii koguduse liikmete, praktikantide kui ka õpetajatega. Üks intervjuu on tehtud kahe inimesega korraka ja kaks toimusid *Zoom*'i keskkonnas. Jõudsin uuritavateni isiklike kontaktide ja lumepallimeetodi abil. Oluline oli, et intervjuueeritavad oleksid kogudusega endiselt seotud või määravalt olulised kogudus(t)e ajaloo kujunemisel. Üks informant ei ole küll enam kogudusega otseselt seotud, aga tema roll oli koguduses niivõrd oluline, et pidasin vajalikuks ka temaga intervjuud teha. Kõik uuritavad olid nõus sellega, et nende nimi töös avaldatakse. Intervjuudes olid küsimused, mis varieerusid vastavalt informadile, aga oli ka küsimusi, mida esitasin kõigile. Süstematiseerisin empiirilise materjali lähtuvalt teoreetilisest osast ning võrdlesin intervjuudest saadud vastuseid omavahel ja arhiivimaterjalidega.

Uurimisseis ja tähtsamad allikad

Jaani kiriku ajaloo uurimisseis on arvestades Eesti koguduste üldist uurimisseisu väga hea, kuid valdav osa varasemast teadustööst käsitleb koguduse kaugemat ajalugu. Lähiajalugu puudutavatest autoritest väärib mainimist Eva Jansen-Mann, kes kaitses Tartu Ülikooli usuteaduskonnas 2005. aastal lõputöö Tartu Jaani kogudusest maailmasõdadevahelisel perioodil. Palju on uuritud ka Tartu Jaani kirikuhoone ajalugu, millest on Eesti kirikute sarjas raamatu kirjutanud kunstiajaloolane Kaur Alttoa.

Käesolevas töös käsitletavat perioodi pole Tartu Ülikooli-Jaani koguduse kontekstis varem uuritud. Olulisemad allikad töö valmimiseks olid Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistooriumi arhiivist (EELKKA) saadud materjalid ja empiirilise materjalina intervjuud.

Lisaks sellele oli võimalik kasutada ka Eesti kiriku lähiajalugu puudutavaid tähtsamaid käsitlusi ja perioodikat.

Töö koostamisel ette tulnud raskused

Kõige keerulisem oli töö kirjutamise juures meetodi valimine. Ajalooline meetod on rohkem meetodite kogum, kui konkreetne meetod. Seetõttu oli kohati raske aru saada, millest täpselt lähtuma peaks. Samuti oli üsna keerukas ülesanne valida välja intervjuudest just kõige tähendusrikkam, sest huvitavat infot oli palju, aga töö maht oli piiratud.

Töö ülesehitus

Töö on jagatud neljaks suuremaks peatükiks, millest esimeses käsitlen mõlema koguduse taasavamist ja kolme esimest tegutsemisaastat, kuhu sisse jäävad erinevate koguduseorganite valimised, jumalateenistusliku tegevuse kirjeldus ning pastore Allan Taruste ja Naatan Haameri teenimine kogudustes. Teises peatükis kirjeldan Tartu Jaani kiriku ehituslugu ja kirikuhoone tähtsust kogudusele. Selle juures mängis olulist rolli arhitekt ja koguduseliige Udo Tiirmaa. Kolmandas peatükis puudutan koguduste ühinemisprotsessi tagamaid ja sissekolimist Tartu Jaani kirikusse, mida peamiselt avab sel ajal koguduses praktiliselt olnud Anna-Liisa Vaher. Neljas suurem peatükk uurib Tartu Ülikooli-Jaani koguduse toimetusi ja elu-olu oma kirikus ajal, kui koguduses toimetas ka abiõpetaja Triin Käpp. Uurimistöö neljas peatükk puudutab ka armastatud pastori Urmas Petti surma ja uue koguduseõpetaja valimisi.

1. Tartu Ülikooli kogudus ja Tartu Jaani kogudus pärast taasavamist

1.1. Tartu Jaani ja Ülikooli koguduste ja kirikuhoonete käekäik nõukogude ajal

Nõukogude okupatsiooni ajal lõpetati nii Tartu Jaani kui ka Tartu Ülikooli koguduste tegevus. Esimese puhul oli ajalooliselt olnud tegemist saksa kogudusega, teise puhul aga olid koguduses olnud omaette eesti ja saksa pihtkonnad. Tartu Jaani koguduse sulgemise põhjuseks oli kirikuhoonele osaks saanud rasked kahjustused sõjas ja koguduse sakslastest liikmete lahkumine Eestist. Vaatamata sellele, et usuteaduskond oli 1940. aastal suletud, registreeriti siiski ülikooli kogudus 1945. aastal, kuid juba järgmisel aastal võttis Tartu Riiklik Ülikool kiriku õppeotstarbel kasutusele. Et kogudus oli esialgu registreeritud, polnud selle sulgemine niisama lihtne. Ühelt poolt tegi sulgemiseks eeltööd toonane usuasjade volinik Johannes Kivi, teiselt poolt võttis Tartu Ülikooli õpetatud nõukogu 1947. aastal salajasel hääletusel vastu otsuse võtta kirik kasutusele õppehoonena. Nõukogude võim kasutas hääletust ühe argumendina koguduse sulgemiseks, sest poolthääled kiriku õppehooneks muutmiseks tulid ka koguduse liikmetelt. Sellega kahanesid ka koguduse juhtorganid. Samuti väitis usuasjade volinik ekslikult, et hoonet ei kasutata.¹

1948. aastal märtsis toimunud Tartu linna Täitevkomitee koosolekul otsustati TÕ kogudus ja selle varad likvideerida.² Ülikoolile anti õigus teha hoones ka ümberehitustöid, millega muudeti selle kasutamine kirikuna väga raskeks, kui mitte võimatuks. 1956. aastal rajati hoonesse raamatukogu. Valdav osa kiriku sisustusest viidi sõja järel taastatud Põltsamaa kirikusse.³

Jaani kiriku varemed võeti 1947. aastal riikliku kaitse alla, aga mingeid töid seal esialgu ei tehtud ja seetõttu varisesid 1952. aastal kiriku põhja-kõrgesina ja külglöövi võlvid. 1951. aastal oli Tartu linna Täitevkomitee taotlenud luba Jaani kirik lammutada. 1953. aastal, pärast erialaekspertidest koosneva komisjoni hinnangut otsustati hoone lammutamisest loobuda ja see konserveerida. 1950. aastate lõpus toestatigi müüristikku ja hakati kavandama selle taastamist linnamuuseumi filiaaliks. Sellest ei tulnud midagi välja, ehkki 1970.–1980. aastatel tehti uus katse

¹ **Altnurme**, Riho. 2000. *Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik ja nõukogude riik 1944–1949*. Dissertationes Theologiae Universitatis Tartuensis 5. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 92–97.

² EELKKA (Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistoriumi arhiiv), Tartu Ülikooli kogudus, Likvideerimise akt, 12.03.1948.

³ **Rohtmets**, Priit. 2019. *Eesti usuelu 100 aastat*. Tallinn: Post Factum, lk 148–149.

taastada see keskaegsel kujul ja kujundada muuseum-kontserdisaaliks. Seegi plaan ebaõnnestus nii rahapuuduse, kvaliteetsete materjalide kui ka teadmiste puudumise tõttu ja nii jäi hoone kogu nõukogude ajaks konserveerituna tasapisi lagunema.⁴

Kui nõukogude okupatsioon lõppes ja Eesti iseseisvus taastati, tekkis ka kogudustel võimalus endine elu taastada. Järgnev peatükk puudutab just seda üsnagi keerulist kolme-aastast perioodi, mil kogudused hakkasid ennast uuesti üles ehitama. Sellel ajal tegutsesid kogudused veel eraldiseisvatena.

1.2. Tartu Ülikooli kogudus pärast taasavamist (1995–1997)

Olulist rolli mängis Tartu Ülikooli koguduse (edaspidi TÕ kogudus) taasasutamise juures õpetaja Andres Taul, kes oli taasavatud Tartu Ülikooli usuteaduskonnas ametis külalislektori ja kaplanina.⁵ Ta pidas kaplanina üle nädala TÕ koguduse jumalateenistusi – ülikoolil ei olnud kogudust ja seega ei saanud kasutada ka koguduse õpetaja nimetust.⁶ Teenistused toimusid TÕ ajaloomuuseumi valges saalis. Peagi tekkis õppejõududel ja üliõpilastel huvi ning mõte, et võiks taastada kunagise TÕ koguduse. 1995. aasta 1. juunil saatis Andres Taul peapiiskop Jaan Kiivitile kirja, kus ta palus luba koguduse taasasutamiseks. Enne koguduse taastamise koosolekut uuris ajaloolane Anu Raudsepp, millal likvideeritud TÕ kogudus viimati tegutses.⁷ Raudsepa väitel pärinesid Eesti Ajalooarhiivist viimased andmed koguduse kohta 1944. aastast, kuid arvatakse, et kogudus tegutses veel 1946. aastani. Koguduse liige kinnitas, et 1946. aastal toimus jõuluteenistus.⁸

1. oktoobril 1995. aastal toimus TÕ ajaloomuuseumi rõdusaalis koosolek, kus otsustati taastada Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (edaspidi EELK) põhikirja alusel tegutsev TÕ kogudus ja paluda EELK Konsistooriumil võtta kogudus vastu EELK-sse. Koosolekut juhtis konsistooriumi assessor Joel Luhamets ja koguduse asutamist puudutaval hääletamisel osales 44

⁴ **Alttoa**, Kaur. 2019. Neli kirikut, neli saatust. Sõjas purustatud keskaegsete linnakirikute käekäik nõukogude ajal. – *Igavikust kantud maastik. Kirikuhoonetest ja inimestest Nõukogude Eestis*. Koostaja Tiit Pädam. Tallinn: Kirjastus TP, lk 41–42, 46–47.

⁵ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, õpetaja Andres Tauli kiri peapiiskop Jaan Kiivitile, 1.06.1995.

⁶ Tartu Ülikool taastab jumalateenistuste tava. – *Tartu Postimees*, 15.03.1995.

⁷ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, õpetaja Andres Tauli kiri peapiiskop Jaan Kiivitile, 01.06.1995.

⁸ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, Tartu Ülikooli koguduse taastamise protokoll, 01.10.1995.

EELK koguduse täieõiguslikku liiget, kellest ükski polnud vastu ega erapooletu.⁹ 6. novembril 1995. aastal tuli konsistooriumist otsus TÕ koguduse EELK-sse vastuvõtmise kohta. Otsuses kinnitati ka TÕ koguduse taastamise protokoll. Lisaks määrati koguduse teenimise eest vastutavaks Tartu praostkonna praost ja kästi koguduse organite valimised läbi viia 1. aprilliks 1996.¹⁰

17. märtsil 1996 toimus EELK TÕ koguduse täiskogu koosolek, kus valiti kogudusele selle esimene taastamisjärgne nõukogu. Valituks osutusid: Tarmo Kulmar, Allan Taruste, Heino Nurk, Ants Tooming, Kristel Sarapuu, Kerstin Kask, Kadri Ugur, Anu Raudsepp, Liina Tuulik, Andrus Boikov, Urmas Nõmmik ja Lea Jants. Lisaks valiti kaheksa asendusliiget. Samal päeval toimus ka koguduse nõukogu koosolek, kus valiti juhatuse ja revisjoniliikmed ning sinodisaadikud. Juhatuse esimeheks valiti Ants Tooming, esimehe asetäitjaks Anu Raudsepp, laekuriks Andrus Boikov, sekretäriks Kristel Sarapuu ning juhatuse liikmeteks Allan Taruste ja Heino Nurk. Revisjoniliikmeteks said ühehäälselt Urmas Nõmmik, Liina Tuulik, Kadri Ugur, Tarmo Kulmar ja Lea Jants, kellest omakorda esimeheks valiti Kulmar ja sekretäriks Tuulik. Sinodisaadikuteks hääletati Ants Tooming ja Liina Tuulik.¹¹

1.3. Tartu Ülikooli kogudus pastor Allan Taruste ajal

Andres Taul täitis ülikooli kaplani kohuseid ajutiselt, sest ta oli samal ajal Eesti pagulaskiriku Toronto Peetri koguduse õpetaja ja pidi peagi naasma oma koguduse juurde. Seepärast oli vaja kedagi teist TÕ koguduse õpetaja kohale.¹² Huvi selle ametikoha vastu oli Allan Tarustel ja Jaanus Noormägil. Andres Tauli kirjavahetusest peapiiskop Jaan Kiivitiga ilmneb, et kogudus, usuteaduskonna dekanat ja Tauli ise soosisid Allan Tarustet.¹³ Ehkki kogudusele polnud usuteaduskonnas ametlikult ette nähtud sellist rolli nagu 1920.–1930. aastatel, mil see oli vaimulike praktikabaasiks, peegeldab 1996. aastal õpetajavalimise üle peetud kirjavahetus siiski usuteaduskonna lähedast seotust TÕ kogudusega. See ilmnes ka järgnevatel aastatel.

⁹ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, Tartu Ülikooli koguduse taastamise protokoll, 01.10.1995.

¹⁰ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, otsus Tartu Ülikooli koguduse EELK-sse vastuvõtmise kohta, 06.11.1995.

¹¹ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELK Tartu Ülikooli koguduse täiskogu protokoll nr 3, 17.03.1996.

¹² Tartu Ülikool taastab jumalateenistuste tava. – *Tartu Postimees*, 15.03.1995.

¹³ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, õpetaja Andres Tauli kiri peapiiskop Jaan Kiivitile, 08.06.1995.

15. septembril 1996 valitigi TÜ koguduse täiskogu koosolekul üksmeelselt 35 poolthäälega Allan Taruste koguduse õpetajaks.¹⁴ Tegelikult alustas Allan Taruste *de facto* koguduse õpetajana juba varem. Andres Taul läks Kanadasse tagasi ning andis koguduse Tarustele mitteametlikult üle. Tarustel oli stuudium veel lõpetamata, aga ta organiseeris juba jumalateenistusi. Kui ta tahtis teenistusi teha armulauaga, siis ta pidi kutsuma mõne pastori seda pühitsema. Taruste lõpetas usuteaduskonna esimeses taasavamisjärgses lennus, ta ordineeriti ning oligi lõpuks ametlikult koguduse õpetaja. Ta leiab ise, et kogu see protsess oli väga loomulik, kuna ta oli varem juba olnud kogudusega seotud. Inimesed teadsid Tarustet ja soovisid teda sellele kohale.¹⁵

Kogudusse kuulus TÜ õppejõude ja ka staažikamaid pastoreid, kes ei vaadanud Tarustele kuidagi ülevalt alla, vaid olid rõõmsad, et kuulusid koguduse liikmete hulka. Taruste ise toob esile Naatan Haameri, Heino Lukki ja Kadri Uguri, kes ei jäänud kuidagi passiivseks ning kellel oli ka praktilist kogemust, et Tarustet aidata. Taruste tunnistab, et ei oleks saanud olla rohkem õnnelik selle üle, millised inimesed tema koguduses olid.¹⁶ Õpetaja Naatan Haamer, kes oli varem olnud Tarvastu koguduse õpetaja, liitus kogudusega 1996. aastal. Haamer ise ütles, et ta oli koguduse liige juba varasemast ajast, aga kui Taruste sai koguduse õpetajaks, siis hakkas ta Tarustega kaasa teenima.¹⁷ Taruste sõnul ei olnud koguduses mingit hierarhilist struktuuri, vaid pigem oli kõik üks kamp ja sõpruskond. Ta tunnistab, et teda võeti kogudusse väga hästi vastu. Koos tehti näiteks pastoraadis pannkoogiõhtuid, kuhu võisid tulla kõik, kes tahtsid. Seega saadi ka väljaspool teenistusi kokku ja inimesed suhtlesid omavahel.¹⁸

Suhtlus usuteaduskonna ja TÜ koguduse vahel oli samuti tihe, kuigi see ei olnud kuidagi formaalselt paberil kirjas. Taruste meenutab, kuidas kogudus otsis endale ruume. Käidi ülikooli rektori jutul, et tagasi saada kunagine TÜ kirik, mis sellel ajal oli kasutuses raamatukoguna. Seda siiski tagasi ei saadud, kuid selle asemel pakkus ülikool Vallikraavi nn pumbamaja ja Veski tänava nn Lenini venna maja. Paraku aga ei läinud needki käiku, sest hooned olid halvas seisus ning kogudusel ei olnud rahalisi vahendeid, et neid korda teha.¹⁹ Naatan Haameri meenutuste kohaselt

¹⁴ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELK Tartu Ülikooli koguduse täiskogu koosoleku protokoll nr 14, 15.09.1995.

¹⁵ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

¹⁸ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

¹⁹ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

võeti Veski tänava ruumid hiljem siiski kasutusele. Seal siis käidi aeg-ajalt kogudusega koos kohvitamas ja juttu ajamas.²⁰

Kui usuteaduskond sai Roosi 1 maja omanikuks, siis sai kogudus seal kord aastas leerikursust pidada. Neid inimesi oli mitu, kes leerikursust läbi viisid ja tundi läks tavaliselt andma see, kes parasjagu sai. Taruste mainib veel ülikoolipoolset suurt vastutulekut selle osas, et neil lasti teenistusi pidada TÜ ajaloomuuseumi valges saalis. Need polnud ju ametlikult koguduse ruumid. Lisaks anti neile kasutada veel ka valgest saalist korrus allpool asuv šeif, kus kogudus oma asju sai hoida. Ajaloomuuseum oli suurepärane koht, kus teenistusi ja ka näiteks laulatusi pidada. TÜ kogudus oli Taruste meelest justkui usuteaduskonna kõrvaltoodang, sest tudengitel ja õppejõududel oli võimalus pidada teenistustel jutlusi. See oli justkui kirikupraktika, kuid mitteformaalne, sest nende eest ei saadud ainepunkte. Siiski oli see hea koht, kus tudengid said jutlustamist proovida.²¹

Koguduses oli 1996. aastaks kokku 78 täieõiguslikku liiget. Üle nädala peeti aasta peale kokku 31 jumalateenistust, millest võtsid tavaliselt osa 20–100 inimest, kellest enamik olid tudengid. Kogudus sai omavahel hästi läbi ning hoolimata ruumide puudusest oldi optimistlikud.²² Kogudus kasvas ja uusi inimesi tuli üha juurde, mistõttu selline ühtse pere tunnetus hakkas ehk veidi kaduma. Aastaks 1997 oli koguduses juba 123 liiget, kellest liikmemaksu olid tasunud 82. Jumalateenistusi oli aasta jooksul 45 ja need toimusid igal pühapäeval ning suurematel kirikupühadel. Eriliste sündmuste hulka arvas õpetaja Taruste jõulujumalateenistuse Tartu Jaani kirikus.²³

Õpetaja Taruste arvates olid suhted Tartu Ülikooli ja Tartu Jaani koguduse vahel nii tihedad, et võimalik oli rääkida ühest kogudusest.²⁴ Mõlemad seltskonnad oli suhteliselt väikesed ja tema arvates ei olnud mõtet neid isegi omavahel eristada. Talle tundus, et koos oldi tugevamad. Jaani kogudus justkui segunes TÜ omaga. Taruste nendib, et Jaani kogudus oli mitmeski mõttes ühiskondlik-poliitiline nähtus, sest ennekõike rõhuti Jaani kiriku taastamisele, mis oli väga

²⁰ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

²¹ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

²² EELKKA, Tartu Praostkonna 1996. a. sõnalised aruanded, EELK TÜ koguduse 1996 sõnaline aruanne, 27.03.1997.

²³ EELKKA, Tartu Praostkonna 1997. a. sõnalised aruanded, EELK Tartu Praostkonna Tartu Ülikooli koguduse 1997. aasta sõnaline aruanne.

²⁴ *Ibid.*

väärikas ja tänuväärne ettevõtmine. Suviti peetigi Jaanis jumalateenistusi ehitustellingute vahel. Muul ajal aga kasutati TÕ ajaloomuuseumi rõdusaali.²⁵

Taruste arvates olid kogudused demograafiliselt eristatavad: TÕ koguduse rahvas oli noorem ja Jaani oma vanem. Vanimad koguduseliikmed olid Eesti omariikluse okupatsioonieelsest ajast. Nemad olid Taruste sõnul justkui ankrud ja paigalhoidjad, kes mäletasid, kuidas asjad olid kunagi olnud. Ta arvab, et mõlemad kogudused täiendasid teineteist. Lisaks tundus talle, et nende kogudus tundus kodusem, kui tolle aja teised kogudused. Kõik, kes sinna tulid, tahtsid tema sõnul seal ka olla ja neile meeldis näha, kuidas midagi üles ehitatakse. Inimesed polnud ei masenduses ega rõhutatud, vaid kõik tundus kogu aeg niivõrd põnev ja uus.²⁶ Naatan Haameri mäletamist mööda oli suurem osa kogudusest seotud just Jaani kiriku taastamisega.²⁷ Meenutused annavad hästi aimu, kuivõrd segunenud kogudused omavahel juba siis olid. Märgiks lähedusest oli seegi, et 1998. aastal anti praostkonna sõnaline aruanne kahe koguduse peale ühiselt.²⁸

1.4. Tartu Jaani kogudus pärast taasavamist (1995–1997)

EELK Konsistooriumi arhiivis asuvate materjalide järgi tegutses Tartu Jaani kogudus Nõukogude okupatsioonini ehk 16. juunini 1940.²⁹ Peamine motivatsioon koguduse taastamiseks tuli soovist taastada Tartu Jaani kirik. Nimelt selleks, et ehituseks saada välisabi, oli vaja kogudust, kes seda abi taotleb ja kellele seda antakse. Riiklikke vahendeid nappis ja sellega ei oleks olnud võimalik iseseisvalt restaureerimistööd teha. Niisiis moodustati Tartu Jaani kiriku tuumik, kes hakkas organiseerima koguduse taastamist. Sellesse tuumikusse kuulusid alguses vaid Ants Ilus ja Udo Tiirmaa ning veel mitte taastatud koguduse hooldajaõpetajaks oli Tartu Pauluse koguduse õpetaja ja praostkonna praost Harald Tammur. Tasapisi tuli inimesi juurde, kuniks koguduses oli kokku 12 liiget, kes pöördusid koguduse taasavamise loa jaoks konsistooriumi poole.³⁰

²⁵ **Taruste**, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

²⁶ **Taruste**, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

²⁷ **Haamer**, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

²⁸ EELKKA, Tartu Praostkonna 1998. a. sõnalised aruanded, EELK Tartu Praostkonna Tartu Ülikooli ja Tartu Jaani koguduste 1998. aasta sõnaline aruanne, 12.01.1999.

²⁹ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELK Tartu Jaani koguduse taastamise koosoleku protokoll Nr. 1, 25.04.1995.

³⁰ **Tiirmaa**, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

1995. aasta 21. veebruaril saatis Tammur konsistooriumile avalduse Tartu Jaani koguduse taasavamise kohta. Kirjas seisis Tartu Peetri, Tartu Maarja ja Tartu Soome koguduste nõusolek Jaani koguduse loomiseks ning kakskümmend tõendit taotlejate kuulumise kohta täieõigusliku liikmena mõnda EELK kogudusse. Omapoolse toetava seisukoha andis ka Harald Tammur ise.³¹ Konsistoorium kinnitas otsuse 4. aprillil ja käskis hiljemalt 3. detsembriks läbi viia koguduse organite valimised.³² Koguduse jumalateenistusi peeti Tartu Pauluse kirikus ja TÜ ajaloomuuseumi valges saalis, sest sõja ajal hävinenud Jaani kirik oli veel taastamisel. Ajaloomuuseum lubas teenistusi pidada tasuta.³³ Hiljem, kui kirikuhoonele ehitati katus, siis sai ka juba seal jumalateenistustel käia.³⁴

26. mail 1995. aastal toimus Tartu Jaani koguduse täiskogu koosolek, kus valiti nõukogu liikmed, kelleks said Ants Ilus, Lembit Saarnits, Udo Tiirmaa, Robert Tasso, Enn Veenpere, Aavo Veermäe, Jüri Kuum, Olev Saks, Peeter Padrik, Raimond Veenpere, Vaike Tasso, Eva Saks, Tiiu Ilus, Vahur Saarnits ja Ene Veenpere. Seejärel valiti üksmeelselt juhatus, kuhu hääletati Ants Ilus, Lembit Saarnits, Udo Tiirmaa, Tiiu Ilus ja Enn Veenpere. Juhatuse esimeheks sai Ants Ilus, asetäitjaks Lembit Saarnits, sekretäriks Udo Tiirmaa, laekuriks Tiiu Ilus ja liikmeks Enn Veenpere. Revisjonikomisjoni liikmeteks said Aavo Veermäe, Ene Veenpere, Olev Saks, Peeter Padrik ja Vahur Saarnits, kellest esimeheks valiti Aavo Veermäe ja sekretäriks Ene Veenpere. Praostkonna sinodi saadikuteks valiti Ants Ilus ja Udo Tiirmaa.³⁵

1997. aastal sai kogudus omale diakoniks ja sekretäriks Ralf Alasoo. Tegelikult oli ta koguduse juures juba varem tegutsemas. Koguduse pikaajsed liikmed Tiina-Erika ja Meelis Friedenthal meenutavad, kuidas nad sattusid kogudusse 1996. aastal just oma sõbra Ralf Alasoo kaudu, seega pidi Alasoo olema Jaani kogudusega juba varem seotud. Alasoo ristas Friedenthalid Pauluse kirikus, kuid nad kuulusid Jaani koguduse liikmeskonda. Hiljem leeritunnistuse peal oli kirjas Jaani kogudus, aga kuna kogudusel ei olnud oma meetrikaraamatut, siis ametlikult olid mõlemad Pauluse kiriku nimekirjas.³⁶

³¹ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, praost Harald Tammuri kiri peapiiskop Jaan Kiivitile, 21.02.1995.

³² EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELKKA otsus, 04.04.1995.

³³ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, praost Harald Tammuri kiri peapiiskop Jaan Kiivitile, 21.02.1995.

³⁴ **Tiirmaa**, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

³⁵ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELK Tartu Jaani koguduse täiskogu koosoleku protokoll nr 3, 26.05.1995.

³⁶ **Friedenthal**, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

1.5. Tartu Jaani kogudus pastor Allan Taruste ajal

Vaevalt olid Tartu Jaani ja TÜ kogudus saanud iseseisvalt tegutsema hakata, kui juba 1997. aasta suvel pidasid kaks kogudust ühinemisläbirääkimisi. Arutati, et Jaani kogudus on iseseisvaks koguduseks liiga väike, aga neil on lootus taastada oma kirik, kus edasi toimetada. Ülikooli kogudus seevastu on muutunud küll arvestatavaks koguduseks, kuid neil pole oma kirikut. Otsustati alustada koostööd, ühiselt peeti juba jumalateenistusi. Mõlemad kogudused nägid õpetajana Allan Tarustet.³⁷ Tema enda mäletamist mööda teisi kandidaate ei polnud.³⁸ 15. jaanuarini 1998 tegutses Tartu Jaani koguduse hooldajaõpetajana praost Joel Luhamets, aga sellest päevast edasi kandis neid kohustusi Taruste.³⁹ 3. veebruaril vabastati diakon Ralf Alasoo ametist ja määrati teenima hoopis Torma kogudust.⁴⁰

Nagu märgitud, ei pidanud Jaani kogudus eraldi jumalateenistusi. Need toimusid kas Pauluse kirikus või ühiselt TÜ kogudusega ülikooli muuseumi valges saalis. Koguduse liige Udo Tiirmaa nendib, et kuigi tal kulus palju aega Jaani kiriku taastamise organiseerimise peale, siis ta käis ikkagi kõigil jumalateenistusel, mainides teenistuspaiadena Pauluse kirikut ja ülikooli ajaloomuuseumi valget saali. Tiirmaa mäletab hästi, kuidas valges saalis teenistuste ajal õpetaja Haameri lapsed ringi jooksid. Isegi kui teenistus ei olnud arvukas, siis lapsi jätkus küll igale poole.⁴¹ Sarnast episoodi mäletavad ka Friedenthalid, kelle jaoks on ringi jooksvad lapsed olnud alati seda kogudust iseloomustav joon. Isegi kui teised inimesed hakkasid korrigeerima, et kirikus ei tohi lapsed ringi joosta, siis neil lasti seda ikkagi teha. Õhustik oli selles mõttes väga vaba.⁴²

Pastor Naatan Haamer mäletab, et teenistused hakkasid toona kell 11.15, ehk nagu ülikoolis ikka, hakkasid ka teenistused akadeemilise veerandiga. Tegelikult oli sel ka pragmaatiline põhjus, sest ajaloomuuseum tehti lahti alles kell 11 ja seega ei saanud nad varem lihtsalt majja sisse. Haamer meenutab veel, et kui hiljem Tartu Jaani kirikus läks teenistus kella 11 peale, siis oli neid vanemaid olijaid – ja on praegugi –, kes jõudsid täpselt alguseks või hilinesid paar minutiti. Justkui

³⁷ EELKKA, Tartu Praostkonna 1997. a. sõnalised aruanded, EELK Tartu Jaani koguduse 1997. a. sõnaline aruanne, 20.02.1998.

³⁸ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar

³⁹ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELKKA otsus, 13.01.1998.

⁴⁰ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELKKA otsus, 03.02.1998.

⁴¹ Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

⁴² Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

vana harjumus oleks veel sees. Ta ise ütleb muigega, et on kella 11 juba ära harjunud, aga aeg, mil teenistus algas 11.15, oli samuti tore.⁴³

Õhustik oli koguduste ühistel teenistustel küll tore ja sõbralik, kuid Friedenthalid tunnistavad, et Jaanis ei tekkinud neil erilist koguduse tunnet, sest kõik tundus olevat kuidagi ajutine ja piirid olid hägusad. Tihti oli aimdus, et kohe võivad toimuda mingid suured muutused või võetakse käest vajalikud ruumid. Ei olnud ka erilist ettekujutust, milline see kogudus olema peaks. Meelis Friedenthal mäletab, et koguduses arutati selle üle, kuidas jutlustes on raske leida piisavalt vajalikku sügavust, kui jutlusi pidasid noored vaimulikud. Tiina-Erika Friedenthali see ei häirinud, et noored jutlustasid. Tema ei saanud valges saalis toimuvatelt teenistustelt kätte hoopis seda emotsionaalset laengut, mida pakkus väga hästi Pauluse teenistus. Ta meenutab, et Pauluse kirikus oli patutunnistuse ja armulaua osa eriti pidulik ning sai teiste kristlastega koos osaleda milleski suures. Valges saalis aga alati ei jagatudki armulauda ja kui jagatigi, siis see tundus kõigest muust vaevalt eristuv.⁴⁴

Meelis Friedenthal lisab, et ülikooli kogudus kui selline ongi midagi teistsugust, kui mõni teine linna tavakogudus. Tudengid olid õpingute ajal kogudusega seotud ja neil oli võimalus seal jutlusi pidada. Seega võis tihti juhtuda, et jutlustas inimene, kes ei olnud koguduse pastor. Veelgi tähtsam eripära võib aga Meelise arvates olla see, et ülikooliga seotud koguduses inimesed sageli muutuvad: kui tudeng on kooli ära lõpetanud, siis ta lahkub kogudusest.⁴⁵ Sarnast nüanssi märkas ka koguduse liige Udo Tiirmaa, kelle mäletamist mööda moodustus koguduse koosseis peamiselt tudengitest, kes igal sügisel vahetusid. Siis pidi koguduse ühtsuse loomisega justkui jälle otsast pihta hakkama.⁴⁶ Samas Taruste meelest jäi mitmeid usuteaduskonnas õppinud inimesi kogudusse pidama.⁴⁷

⁴³ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

⁴⁴ Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

⁴⁵ Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

⁴⁶ Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

⁴⁷ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar

2. Tartu Jaani kiriku taastamine

2.1. Tartu Jaani Kiriku Fondi loomine ja tegevus

Selles peatükis vaatlen lähemalt Tartu Jaani kiriku restaureerimise lugu. Kiriku taastamistöde mõte oli kõlanud küll juba juba 1950. aastatel, aga asi oli rahalistel põhjustel pikalt venima jäänud.⁴⁸ 1970. aastast hakkas kiriku taastamisega tegelema arhitekt Udo Tiirmaa.

Nii nagu TÜ kogudusel, nii ei olnud ka Jaani kogudusel pärast taasavamist päris oma kirikuhoonet, sest Teises maailmasõjas pommitada saanud Tartu Jaani kirik oli teatavasti varemehes. Nagu mainitud, olid ettevalmistused kiriku restaureerimiseks käinud juba nõukogude ajal, kuid päriselt ehitus- ja konserveerimistödeni polnud veel jõutud. Seetõttu löidki kohalikud elanikud Tartu Jaani Kiriku Fondi, et majanduslikult võimaldada tööde jätkumist.⁴⁹ TÜ ajalehes kirjutati 4. detsembril 1992. aastal sellest, kuidas asutamiskoosolek fondi loomiseks toimus TÜ aulas ja osalejaid tuli kokku umbes 70, kellest 44 said fondi asutajaliikmed. Taheti taastada Jaani kiriku põhjasõjajaeelne kuju, maksumusega umbes 100–200 miljonit Eesti krooni. Fondi peamine ülesanne oli see summa kokku saada. Koosolekul pandi paika fondi teised põhiülesanded:

“Tartu Jaani kiriku hoone restaureerimine; Tartu Jaani kiriku kui unikaalse arhitektuurimälestise säilimise kindlustamine; Tartu Jaani kogudusele kirikuhoone tagamine; Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppeülesannete teenindamiseks võimaluste loomine; Tartu Jaani kiriku mitmekülgse tähtsuse teadvustamine avalikkusele.” Põhikirjas seisis veel üks oluline põhimõte: “Fond ei lõpeta oma tegevust enne, kui Tartu Jaani kirik on taastatud.”⁵⁰

8. jaanuaril 1993 pöördus Tartu Jaani Kiriku Fondi Nõukogu EELK Konsistooriumi poole, rõhutades Tartu Jaani kiriku taastamise olulisust ja paludes nii materiaalselt kui ka moraalselt abi fondi toetamiseks. EELK peapiiskop Kuno Pajula vastas kirjale toetavalt ja nentis, et Tartu Jaani Kiriku taastamine on hädavajalik ja edasilükkamatu. Kirikuvalitsus lootis selles välisabile ja sestap fikseeris EELK Konsistooriumi Välissuhete Nõukogu oma koosolekul järgmist: “...kuna Tartu

⁴⁸ Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

⁴⁹ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, Tartu Jaani Kiriku Fondi Nõukogu kiri, 08.01.1993.

⁵⁰ Ülikooli kogudus saab aastaseks. – *Tartu Ülikooli ajaleht*, 20.09.1996.

Jaani kirik ei kuulu EELK poolt finantseeritavate objektide hulka, siis pöördumisel EELK välispartnerite (Taani kirik, Norra kirik, Rootsi kirik, Soome kiri, Luterlik Maailmaliit, Põhja-Elbe kirik, Martin Luther Bund, Gustav-Adolf-Werk) poole finantsabi saamiseks tuleb taotleda eraldi kooskõlastust EELK Konsistooriumiga.”⁵¹

Tartu Jaani koguduse tuumikul oli põhjust Saksamaa välispartneritelt abi loota, sest Tartu Jaani kirik oli baltisaksa kultuuri keskaja ehituskunsti hinnalisemaid mälestusmärke ja kirikus tegutses sajandeid üks vanimaid saksa linnakogudusi Baltimaades.⁵² Hoone taastamist kirikuna olid Saksa partnerid nõus toetama üksnes koguduse olemasolul. Arhitekt Udo Tiirmaa meenutab, et kui 1995. aastal Tartu Jaani kogudus taasavati, siis oli võimalik pöörduda Põhja-Elbe kiriku poole, kes toetas restaureerimist rahaliselt ning kellelt oli võimalik ka nõu küsida. Tiirmaa rõhutab, et lisaks rahalisele toetusele oli väga vajalik just kogemuste saamine, kuna neil endil ei olnud kirikute restaureerimise osas piisavalt kogemusi. Põhja-Elbe kirkusse sai neid kogemusi omandama sõita. Jaani kogudus saatis ehitusmeistri sinna koolitusele. Ta õppis seal kirikuvõlvide parandamist ja ladumist, mida sai ka kohe Jaani kiriku külglöövide restaureerimisel rakendada. Põhja-Elbe kiriku toetusel saadi taastamisele hoog sisse ning moodustati ehitusorganisatsioon Unibald. Vundamentide ehitamiseks paluti abi Soome insenerilt, kes pakkus Tiirmaa sõnul väga soodsaid võimalusi.⁵³

2.2. Sihtasutuse Tartu Jaani kirik loomine ja tegevus

1997. aasta sügisel asutati Sihtasutus Tartu Jaani kirik, mis tegeles Tartu Jaani kiriku taastamise, selle hilisema kasutamise ja säilitamise projektide rahastamise korraldamisega. Selle asutasid Tartu Jaani kogudus koos Eesti Vabariigi ja Tartu linnaga. 13. novembril 1997 kirjutas ajaleht “Eesti Päevaleht”, kuidas Tartu Linnavalitsus saatis Tartu linnavolikogule kinnitamiseks otsuse, et nad osalevad Sihtasutuse Tartu Jaani Kirik loomisel.⁵⁴

⁵¹ EELKKA, Tartu Jaani kogudus, EELK peapiiskopi kiri Tartu Jaani Kiriku Fondi Nõukogule, 01.02.1993.

⁵² EELKKA, Tartu Jaani kogudus, Tartu Jaani Kiriku Fondi Nõukogu kiri, 08.01.1993.

⁵³ Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

⁵⁴ Tartu Jaani kiriku taastamiseks asutatakse sihtasutus. – *Eesti Päevaleht*, 13.11.1997

Sihtasutuse tegevusvaldkondadeks olid põhikirja järgi turismimajandus, kontsertide teenindamine, kaubandus, hoone haldus jms. Kui varem olid kõik need valdkonnad koguduse vastutada, siis sihtasutuse loomise ajast alates toimub koguduse juhtimisel üksnes vaimulik tegevus ja sellega seonduv. 19. aprill 1998 otsustas ka TÕ koguduse nõukogu liituda Sihtasutusega Jaani Kirik ja tasuda neile 5000 krooni. TÕ koguduse esindajaks sihtasutuses valiti koguduse juhataja esimees Alar Helstein.⁵⁵ 1999. aastal valmis sihtasutuse abiga Jaani kirikule tornikiiver ja suur osa katusest kaeti vaskplekiga. Enne jõule helisesid tornis ka kellad ja kiriku taastamine tundus üha enam käegakatsutav.⁵⁶

Järgnes pikk periood ehitustöid, mis lõppesid 30. novembril 2004. aastal. Hoone valmimise järgselt oli vaja seda ka sisustada. Paigas olid altar, lugemispult-kantsel, ristimiskivi ja pingid. Eskiisprojekti valmistas disainibüroo Laika, Belka ja Strelka, kelle kavandatud sisutus oli mõeldud kestma aastaid. Seega olid nõuded teostuse, materjalide ja paigalduse kvaliteedi osas väga kõrged. Kirikuruumist olid puudu veel tekstiilid, akustikasüsteem ja orel.⁵⁷

Taastamise lõpuosas oli vaja igasugu asju kiriku ja teiste väiksemate ruumide sisseseadmiseks. Praktikant Anna-Liisa käis koos õpetaja Urmas Petti abikaasa Marika Pettiga mööda poode ringi ja otsis sisustust. Nad kujundasid koos lastetoa, õmblesid padjad jne. Lisaks telliti uued karikad, Mati Karmini valmistatud krutsifiks ning Anu Raua loodud altari- ja kantslikatted. Sisustamisel oli abiks ka tekstiilikunstnik Liisa Murdvee, kus kujundas pühapäevakooli ruumi ja õpetaja kabineti.⁵⁸

2.3. Tartu Jaani kiriku valmimine ja tähtsus kogudusele

Keskaegne Tartu Jaani kirik taaspühitseti 29. juunil 2005. aastal – see ei olnud suursündmus mitte ainult Eesti jaoks, vaid sel oli palju laiem tähendus. Kiriku pühitses peapiiskop Andres Pöder, kohapeal viibisid ka Saksamaa president Horst Köhler ja Eesti president Arnold

⁵⁵ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELK Tartu Ülikooli koguduse nõukogu koosoleku protokoll nr 36, 19.04.1998.

⁵⁶ EELKKA, Tartu Praostkonna 1999. a. aruanded (sõnalised), EELK Tartu Ülikooli ja Tartu Jaani koguduste 1999. a. sõnaline aruanne, 31.01.2000.

⁵⁷ EELKKA, Tartu Praostkonna aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2004. aasta sõnaline aruanne, 21.01.2005.

⁵⁸ **Vaher**, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

Rüütel ning teised kõrged külalised. Kokku läksid taastamistööd maksma umbes 130 miljonit Eesti krooni.⁵⁹ Taaspühitsemisel toimus ka kirikuvõtme üleandmise tseremoonia, kus Tartu linnapea Laine Jänes andis võtme kirikuõpetajale üle. Pärast seda toimus vastuvõtt Vanemuise kontserdisaalis. Koguduse praktikant Anna-Liisa Vaher meenutab, kuidas tema jaoks oli see sündmus ühest küljest nukker, teisest küljest naljakas, sest ta oli vahetult enne suursündmust murdnud jalaluu ning ei saanud kaasa teenida. Sellest hoolimata mäletab ta, et kogu üritus oli väga võimas.⁶⁰ Oma päevikus kirjeldab ta seda tähtsat päeva järgmiselt:

“Avateenistus oli jumalik, kuigi kirjeldamatult valus oli ilma jääda protsessioonist kipsis jala tõttu. Urmas ütles mulle, et kuna kõige olulisemad inimesed istuvad kõige ees, siis istud sina esimesse pinki ja president sinu selja taha. Ma ei mõistnud midagi kosta, täitsin käsku. Veidi kummaline oli küll, kui president Rüütel mulle kuklasse hingas, aga samas oli see olukord kuidagi ülev ja liigutav. Naatan andis mulle oma tonni jagu kaaluva fotoka, et ma sellega pilte teeksin. Ühele jalale toetudes oli raske tasakaalu hoida ning nüüd on meil terve posu viltuseid jäädvustusi. Ei jaksa kõigest peensusteni kirjutada. Aga süda on õnne ja rahu täis, et meie kirik lõpuks valmis on.”⁶¹

Koguduse liikmete jaoks oli Jaani kiriku valmimine kindalasti oluline, sest sellega tekkis justkui oma kodu ja kindel koht. Enam ei olnud vaja muretseda, kas mingid ruumid võetakse käest või pole kohta, kus olla. Meelis Friedenthal tunneb näiteks Jaani kirikuhoones väga tugevat sidet vanemate põlvedega terrakotaskulptuuride kaudu: “Ühest küljest õpid inimesi tundma oma koguduses, aga teisest küljest neid terrakotasid, mis mulle väga meeldivad – õpid oma maja tundma.” Need kujud paigutavad stratigraafiliselt selle ajaloo tema ette ja niiviisi saab ta toetuda varasematele põlvedele. Tiina-Erika Friedenthal tajub samuti sidet vana kirikuga. Tema jaoks oli tähendusrikas kirikus toimunud talguüritus, kus ta hakkas ennast esimest korda tundma koguduse liikmena ja avanes mingi täiesti uus tasand. Enne seda oli tema jaoks taustal see mõte, kas kirik annab talle seda, mida tema tahab. Aga pärast seda hakkas ta tajuma ka enda rolli koguduse liikmena ja pidas oluliseks ise rohkem koguduse ellu panustada.⁶²

Jaani kirik oli seisnud väga kaua trööstitus olukorras ning algset TÜ kirikut kasutati hoopis teises funktsioonis. Kuna ülikoolil eraldi kirikuhoonet enam ei olnud, siis Jaani kiriku valmimise

⁵⁹ EELKKA, Tartu Praostkonna ja koguduste aruanded, Praostkonna koguduste elu, 2005.

⁶⁰ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

⁶¹ Vaher, Anna-Liisa. 2006. *Tartu Jaani lood ehk alguses olid tellingud*. Päevik.

⁶² Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

järel hakati seal pidama ka erinevaid Tartu Ülikooli tähtsündmusi. Olid isegi eraldi õppejõudude kohad. Ülikool koolitas seal ka vaimulikke, see oli Udo Tiirmaa sõnul justkui vaimulike lava, usuteaduskonna väärikas praktikakoht.⁶³ Sellest ilmneb, kui tihedalt olid Jaani kirik ja Tartu Ülikool seotud.

⁶³Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

3. Tartu Ülikooli koguduse ja Tartu Jaani koguduse ühinemine

Varasemalt sai mainitud, et TÕ kogudus ja Tartu Jaani kogudus alustasid ühist koguduseelu juba 1997. aasta suvel, aga ametlikult kaks kogudust siis veel ei ühinenud.⁶⁴ 27. veebruaril 2000. aastal toimus TÕ koguduse nõukogu koosolek, kus arutati ühinemist Tartu Jaani kogudusega. Kuna kogudused olid väikesed, jumalateenistused ja leeritunnid aga toimusid juba ühiselt, ja kogudustel oli ühine vaimulik, siis tundus igati loogiline ja kasulik kogudused ühendada. Taruste täheldab, et Tartu Jaani kogudusel oli kirik, aga liikmeskond pigem väike, samal ajal kui TÕ kogudusel ei olnud kirikut, aga oli suurem liikmeskond. Niisiis oli igati loogiline kogudused ühendada.⁶⁵ Õpetaja Haameri sõnul oli küsimus ka TÕ kiriku taastamises, kuid see mõte kaugemale ei jõudnud ja idee teostamine jäi pooleli.⁶⁶

Enne liitumist arutati sellegi üle, milline peaks kahe koguduse ühinemise järgselt olema ühine nimi. Mõlemad kogudused olid selle poolt, et säiliks nende koguduse senine nimi ka uues nimes. Kuigi esines ka lahkavamusi, siis lõpuks otsustati ühises nimes säilitada mõlema koguduse nimed. Taruste mäletab, et nimeküsimus oli üleval, kuid see ei olnud suur probleem ega võtnud kaua aega.⁶⁷ Kokkuvõttes jõudsid mõlemad kogudused otsusele, et soovivad teineteisega ühineda ja teha ettepaneku EELK Konsistooriumile muuta kaks kogudust üheks pihtkonnaks.⁶⁸

7. septembril 1999. aastal otsustas EELK Konsistoorium anda õpetaja Allan Taruste loa E.E.L.K. Sydney koguduse õpetaja ametikohale astumiseks. Seetõttu vabastati Allan Taruste TÕ koguduse õpetaja ametikohalt ja Tartu Jaani koguduse hooldajaõpetaja kohustustest. Ametlikult asus koguduse hooldajaõpetajana tema kohale praost Joel Luhamets.⁶⁹ Reaalsuses tegeles Luhamets aruandlusega, kuid koguduse teenistusi pidas sellel ajal Naatan Haamer.⁷⁰ Taruste lahkumisele oli 10. augustil 1999 eelnenud TÕ koguduse juhatuse koosoleku otsus, mis puudutas dr. Urmas Petti kutsumist TÕ koguduse õpetaja kohale Allan Taruste asemel. Selleks oli veel vaid vaja, et Tartu praostkonna praost esitaks Petti diakoniameti eksamile ja viimane selle läbiks.⁷¹

⁶⁴ EELKKA, Tartu Praostkonna 1997. a. sõnalised aruanded, erilised sündmused praostkonna elus.

⁶⁵ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

⁶⁶ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

⁶⁷ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

⁶⁸ EELKKA, Tartu Ülikool kogudus, EELK Tartu Ülikooli koguduse nõukogu koosoleku protokoll, 27.02.2000.

⁶⁹ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELKKA otsus, 07.09.1999.

⁷⁰ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

⁷¹ EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELK Tartu Ülikooli koguduse juhatuse otsus, 10.08.1999.

3.1. Tartu Ülikooli-Jaani kogudus pastor Urmas Petti ajal

5. jaanuaril 2000 vormistatigi otsus Urmas Petti ordineerimise kohta. EELK peapiiskop Jaan Kiivit ordineeris Urmas Petti diakoniametisse 6. jaanuaril 2000. aastal Tartu Pauluse kirikus assessor praost Luhametsa ja õpetaja Naatan Haameri assisteerimisel. Diakon Urmas Petti määrati teenima Tartu Jaani ja Tartu Ülikooli kogudusi Luhametsa alluvuses, ehk ametlikult jäi Luhamets esialgu veel hooldajaõpetajaks.⁷² Leeritamised, ristimised, laulatused ja armulaua seadmine olid õpetaja Haameri ülesanded, sest Petti ei olnud veel täieõiguslik vaimulik.⁷³ Taruste meenutab, kuidas kõik sujus jällegi väga hästi, sest just siis, kui ta oli valmis Austraaliasse minema, tuli Petti Šveitsist Baseli ülikoolist tagasi. Petti pakkis koguduse Annelinna korteris oma asju lahti, samal ajal kui Taruste pani oma asju kastidesse.⁷⁴

Diakon Petti tulekuga hakkasid ka koguduste ühinemise asjad liikuma ning alates 1. jaanuarist 2001 tegutsesid kogudused ühiselt EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse nime all. 11. veebruaril 2001. aastal tuli valida ühinenud kogudusele uus nõukogu, mille liikmeteks said Naatan Haamer, Alar Helstein, Ants Ilus, Juhani Jaeger, Tarmo Kulmar, Roman Levin, Marika Petti, Urmas Petti, Udo Tiirmaa ja Andrus Umbleja. Nõukoguliikmete asemikeks said Tiiu Ilus ja Imbi Veermäe.⁷⁵ Koguduse juhatuse esimeheks sai Andrus Umbleja, esimehe asetäitjaks Juhani Jaeger, sekretäriks Roman Levin, laekuriks Alar Helstein ja juhatuse lihtliikmeks Ants Ilus. Revisjonkomisjoni liikmeteks valiti Marika Petti, Urmas Petti, Naatan Haamer, Udo Tiirmaa, Tarmo Kulmar ja sinodisaadikuteks Roman Levin ja Naatan Haamer.⁷⁶ 6. novembril 2001. aastal kinnitati pastor Urmas Petti Tartu Ülikooli-Jaani koguduse õpetajaks.⁷⁷

Koguduse liige ja hiljem ka praktikant Tiina-Erika Friedenthal kinnitab: “Urmase-aegne kirik oli väga ka Urmase enda nägu.” See tähendas peamiselt seda, et nädala sees ei tohtinud toimuda liiga palju sündmusi, sest muidu ei jõudnud inimesed Petti sõnul pühapäeval teenistusele.

⁷² EELKKA, Tartu Ülikooli kogudus, EELK peapiiskopi otsus, 06.01.2000.

⁷³ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

⁷⁴ Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

⁷⁵ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse täiskogu koosoleku protokoll, 11.02.2001.

⁷⁶ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse Nõukogu koosoleku protokoll, 11.02.2001.

⁷⁷ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, EELK Konsistooriumi otsus, 06.11.2001.

Teine põhjus oli see, et talle meeldis kirjutada nädal otsa jutlust ja teha ülikoolis ka teadustööd. Ta ei olnud täiskohaga pastor ja kui terve nädal oleks läinud ürituste korraldamiseks, siis ei oleks jõudnud muude asjadega tegeleda. Ka hilisem koguduse praktikant ja pastor Triin Käpp meenutab Petti õpetussõnu, et peab laisk olema, ei tohi liiga palju ise ära teha.⁷⁸ Petti oli Tiina-Erika sõnul hiljem rääkinud ka pastori koha pealt lahkumisest, sest tal olid pinged ülikoolis ja ka kirkus laiemalt. Ta tundis ennast sissina ja pidi end ise veenma, et ikka on õige koha peal. Ta pidas ennast ise alati rohkem akadeemikuks ja pastori amet oli tema jaoks pigem ajutine ja kõrvaline. Tiina-Erika arvates võis tal olla keeruline leppida sellega, et tema põhiroll tuli välja just pastorina. Meelis Friedenthal lisab, et tegelikult oli Petti väga väsinud kõigest sellest muust, mis pastoriks olemise juurde kuulus.⁷⁹

Samas kõlavad kõikide intervjuueeritavate puhul koguduse õhkkonna iseloomustamisel märksõnad nagu avatud, teistsugune, intelligentne, mõtleval, soe ja rõõmus ning võib öelda, et kõigi nende arvates on märkimisväärset rolli koguduse kujunemisse ja õhustiku loomisse andnud just õpetaja Urmas Petti. Eriti oma eriliste jutluste, sooja oleku ja selgete seisukohtadega. Keskendumist sõnale ning intellektuaalsele ja mõtlevale kristlusele peetakse tema jutlusi läbivaks jooneks. Friedenthalid lisavad sellele patutunnetuse ja lunastusvajaduse ning õigeksmõistmise ainult usust, mis olid Petti jaoks väga olulised ja väljendusid ka tema jutlustes. Meelis Friedenthal arutles, et Petti oli väga sügavalt uurinud luterlikku teoloogiat ja tema huvifookus oli seega ka just sealt lähtuv. Ta oli Meelise sõnul väga rõhutatult luterlik, millega kaasus arusaam, et reformatsioon ei toimunud ühekordselt, vaid peab toimuma pidevalt ehk kirikut peab kogu aeg reformeerima.⁸⁰ Selline arusaam on nii kirjalike materjalide kui ka intervjuude põhjal tajutav kogu koguduse kirjeldamisel – kogudus käib ajaga kaasas ja on uuendusmeelne.

Urmas Petti oli koguduse liikmete silmis pidevas liikumises ja toimumises inimene. Ta ise õppis ja samal ajal õpetas, luges palju teoloogiat ja kirjutas raamatuid. Tal olid Meelis Friedenthali mäletamist mööda väga selged seisukohad ka muusikas, sest ta oli lõpetanud Georg Otsa nimelise Tallinna Muusikakooli ja valis teenistuseks alati väga kindlad laulud. Tiina-Erika nendib muigega, kuidas kõik hernhuutlikud ja pietistlikud laulud olid harvad, sest Pettile ei meeldinud liigne

⁷⁸ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

⁷⁹ Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

⁸⁰ *Ibid.*

tundlemine.⁸¹ Kuigi ta ise vastandas ennast emotsionaalsusele, siis mitmed koguduse liikmed mäletavad väga hästi just tema emotsionaalset soojust.

Lisan selle alapeatüki lõppu lõigu Urmas Petti pöördumisest koguduse poole ühes ringkirjas. Minu meelest toob see lõik hästi välja Petti sõnaosavuse ja muheda oleku:

“Ühelt vanalt mehelt küsiti kord, kuidas ta teda tabanud saatuselöökidega toime on tulnud. Ei olnud tema elus olnud suurt midagi peale ränga töö ja vaeva ning lähedasedki kõik juba ära kutsutud. Ometi polnud tema pale tuhmunud, selles oli mingi soe helk. Mees mõtles korra ja vastas: ma olen ikka hoidnud head pidulikku meeleolu. See lause on mind aastaid kummitanud ja kargas taas pähe seda lugu kirjutades. Õigupoolest pole minust eespool nimetatud suurte põhimõtete järgijat ega peaks ma neid siis teistelegi ette kirjutama justkui mingit kohustust. Või kui, siis nõnda, et tehku järgi, kes suudab, kes mitte, ärgu ennast seepärast piitsutagu. Vägev usk, vankumatu lootus ning kõikevõitev armastus, katkematult kannatlik ootamine ja aina rõõmus olemine, on mõistagi õiged asjad. Advendiaja algatuseks võib aga piisata ka heast pidulikust meeleolust.”⁸²

3.2. Tartu Ülikooli- Jaani koguduse praktikant Anna-Liisa Vaher

5. oktoobrist 2004 asus teoloogiatudeng Anna-Liisa Vaher Tartu Ülikooli-Jaani koguduse praktikandiks.⁸³ Ta oli tegelikult juba 2003. aastal abiks teenistuste ettevalmistamisel, pühakirja ja kirikupalve lugemise ajal ning armulaua veini jagamisel. Hiljem pidas ta kord kuus jutlusi ja andis ka leeritunde. Vaher oli koguduse esimene praktikant. Ta teenis Petti ja Haameriga kolmekesi ning nad leppisid alati enne teenistust kokku, kes mida teeb. Vaherile meeldis väga toetav suhtumine, et teda võeti alati kui võrdset. Veel täheldab ta, kuidas tema praktika ajal oli kõik boheemlik: teenistused toimusid alguses peaukse juures, võlvkaare all, varemete vahel, liivase põranda peal. Kirikust vasakul pool asus nõukogude ajast pärit hruštšovka, kus oli esimesel korrusel koguduse kantselei. Sealt tassiti iga kord enne teenistust kohale süntesaator, söögilaud altari jaoks, altarikatted ja puupingid koguduseliikmetele istumiseks. Ka pühapäevakoolis kasutati ära erinevaid ehituspukke- ja laudu, mille peal said lapsed joonistada ja meisterdada.⁸⁴ Naatan Haamer

⁸¹ Friedenthal, Tiina-Erika; Friedenthal, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

⁸² EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2014. aasta III ringkiri. detsember 2014.

⁸³ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, EELK Konsistooriumi otsus, 05.10.2004.

⁸⁴ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

omakorda mäletab, et ehituse keskel teenisid nad valgetes albadest, sest must talaar oleks tolmu sees hirmsasti määrdunud.⁸⁵

Praktikant Anna-Liisa Vaher mäletab sedagi, kuidas nad kolisid ära altariruumi, mis oli ülejäänud kirikust kilega eraldatud, et seal soojem oleks. Vaikselt hakkas kirikuhoones toimuma ka erinevaid üritusi. Vaher meenutab Jaani kiriku päevasid, mis kestsid mitu päeva. Kirikus olid siis veel tellingud üleval ja igal pool oli laiali ehitusprahti, aga entusiasm festivali pidada oli nii suur, et kirikut koristati poole ööni.⁸⁶ Seda 20. juunil 2004. aastal toimunud sündmust väljendab ta oma päevikus nii:

“Lõppevad Jaani kiriku päevad õhtul hilja. Teenistuseks on seekord Mart Jaanson „Luterlik jumalateenistus muusikas koos armulauaga“. Vapustav! Seisan kirikus ja tunnen alati sõnuleletamatut õrnust – armastust selle kiriku ja koguduse vastu. Täna Jumalat selle anni eest!”⁸⁷

Kõik oli Vaheri sõnul põlve otsas nikerdamine ning kantselei ja kiriku vahel traavimine andis hoopis teistsuguse hingamise kogu teenistusele ja elule. Tekkis tugev perekonna tunne, sest kogudus oli väike ning moodustus peamiselt Ülikooli ja Jaani koguduste tuumikust.⁸⁸ Seda boheemliku eluviisi aitab silme ette manada Vaheri sissekanne oma päevikusse 5. oktoobril 2003:

“Urmasega kahekesi seekord. Kiriku ukse ees suur kraav. Panime üle selle mingid vetruvad lauad. Porine ja vihmane, aga inimesed sellest hoolimata rahul. Lugesin introitust, leksioone, jagasin veini. Inimesi umbes 15. Ilm jahe ja vihmane. Kirikul pole ikka veel uksi-aknaid ees. Aga meie saame ikka hakkama!”⁸⁹

Vaherile meeldis koguduse eluterve ja intelligentne hoiak. Talle tundus, et ka koguduse vaimsus oli omamoodi ja see väljendus tugevasti just selles, kuidas Petti jutlusi pidas. Ta arvab, et mõni minestaks sellise jutu peale päris ära, kui kuuleks, mida Petti kantslist rääkis. Vaher mäletas, kuidas nad koolis ikka veidi kartsid Pettit, sest ta oli karm eksamineerija. Ometi läks Vaher just tema juurde sooviga ristitud saada ja hakkas tasapisi taipama, et Petti on hoopis teistsugune

⁸⁵ Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

⁸⁶ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

⁸⁷ Vaher, Anna-Liisa. 2006. *Tartu Jaani lood ehk alguses olid tellingud*. Päevik.

⁸⁸ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

⁸⁹ Vaher, Anna-Liisa. 2006. *Tartu Jaani lood ehk alguses olid tellingud*. Päevik.

inimene, kui algul välja paistab. Vaher lausus intervjuu lõpus vaikselt: „Mulle tundus nagu oleksin palju kauem olnud seal. Mitte ainult kolm aastat.”⁹⁰

3.3. Tartu Ülikooli-Jaani koguduse sisseelamine kirikuhoonesse

Jumalateenistustest osavõtjate arv suurenes pärast koguduse lõplikku Jaani kirikusse kolimist tublisti. Pea iga pühapäev käis kohal ligi 35 inimest varasema 25 asemel. Ka lapsi tuli nii palju juurde, et pühapäevakooli hakati tegema mitmes rühmas ja seda viisid läbi Kristina Mägi, Eva Jürgens ja Pille Valk. Lisaks korraldasid nad lastepäevi.⁹¹ 2005. aastast toimusid pühapäevakoolitunnid kaks korda kuus ja kahes vanuserühmas ning neid juhendasid Liina Pärnamäe ja Ursula Haava. Samas ruumis, kus oli pühapäevakool, toimusid tavapäraselt kord aastas ka leerikursused, kus osales keskmiselt kümnekond inimest. Leeritatuid üritati ka mobiliseerida näiteks kohvilaua tegemisse või pühapäevakooli õpetajateks.⁹² Kogudusel oli jätkuvalt ka oma silmapaistev tuumik, mis koosnes peamiselt eakamatest liikmetest, keda kirikuõpetajad kutsusid raudvaraks. Sinna kuulusid Vaheri ja Haameri mäletamist mööda Maret Arro, Udo ja Virve Tiirmaa, Salme Uustare, Jaan Mark, Kalju Konsin – ehk põhiliselt need, kes olid Tartu Jaani koguduse taastamise juures. Vaikselt aga hakkas sinna tuumikusse Vaheri mäletamist mööda kogunema ka nooremaid koguduse liikmeid.⁹³ Õhkkond oli pastor Petti sõnade järgi rõõmus ja isegi lõbus. Talitusi oli väga vähe, sest kogudus oli siiski veel võrdlemisi väike.⁹⁴

Majanduslikult oli 2004. aasta seisuga Tartu Ülikooli-Jaani kogudus rahuldavas seisus. Isegi kui kulud ületasid tulusid, siis oli kogudusel piisavalt finantsvaru, et jooksev kahjum ära katta ja muuta majanduslikku tegevust efektiivsemaks. Koguduse toimetused piirdusid üldiselt pühapäeviti ja kirikupühadel peetavate jumalateenistustega, sest liikmeskond oli väike ja teenimine toimus vabatahtlikus vormis. Igapäevaselt Tartu Jaani kirik avatud ei olnud, sest 2004.

⁹⁰ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

⁹¹ EELKKA, Tartu Praostkonna aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2004. aasta sõnaline aruanne, 21.01.2005.

⁹² EELKKA, Tartu Praostkonna 2015. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2015. aasta sõnaline aruanne.

⁹³ Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

⁹⁴ EELKKA, Tartu Praostkonna sõnalised aruanded (alustatud 2002), EELK Tartu Ülikooli ja Tartu Jaani koguduste 2002. a. sõnaline aruanne.

aastal oli see veel ehitusjärgus.⁹⁵ Pärast kiriku taastamist koguduse liikmeskond ja teenistuste külastatavus suurenesid. Ka koguduse varaline olukord muutus paremaks – suuri annetusi taasavamise puhul tegi Saksamaa Liitvabariigi saatkond.⁹⁶ Paar aastat pärast kiriku taastamist avastati peaportaali lagunemine, mis osutus suureks probleemiks. 2007. aastal paigaldati portaalile lühiajaline kaitse. 2014. aasta jaanuariks valmis peaportaali renoveerimisprojekt, mida rahastasid Gustav Adolf Werk ja Tartu linn. 2015 teostati vajalikud parandustööd ja paigaldati ka hüdroisolatsioon.⁹⁷

Koguduse muusikaelu kohta võib kokkuvõtlikult öelda, et 1999. aastast saatis jumalateenistusi klaveril Anneli Vilbaste, kes korraldas ka ansambli proove.⁹⁸ Praktikant Vaher meenutab, kuidas liturgias varem Meie Isa palvet alati lauldi, see oli selle kiriku eripära. Ühel hetkel aga otsustas õpetaja Petti, et rohkem ei laulda. Kõigile see mõte ei meeldinud, aga lõpuks harjuti ikkagi ümber.⁹⁹ Koguduse koori hakkas 2000. aastal juhatama Hedvig Lätt ja liturgina võeti samal aastal tööle õpetaja Naatan Haamer. 2001. aastal koorijuht vahetus ja selleks sai Lilyan Kaiv, kelle omakorda vahetas 2003. aastal välja Imbi Pärtelpoeg. Aasta hiljem võttis kammerkoorijuhi juhataja rolli enda peale Marika Petti, kes juhatas koori neli aastat, kuniks Lilyan Kaiv jälle tagasi tuli.¹⁰⁰ 2009. aastal kammerkoori tegevus katkes, kuid selle asemel jätkas tegutsemist Eve ja Rainer Aarsalu juhtimisel ansambel.¹⁰¹

⁹⁵ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, majandusaasta aruanne, 31.12.2004.

⁹⁶ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, majandusaasta aruanne, 31.12.2005.

⁹⁷ EELKKA, Tartu Praostkonna 2015. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2015. aasta sõnaline aruanne.

⁹⁸ EELKKA, Tartu Praostkonna 1999. a. sõnalised aruanded, EELK Tartu Ülikooli ja Tartu Jaani koguduste 1999. a. sõnaline aruanne, 31.01.2000.

⁹⁹ **Vaher**, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

¹⁰⁰ EELKKA, Tartu Praostkonna aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2004. aasta sõnaline aruanne, 21.01.2005.

¹⁰¹ EELKKA, Tartu Praostkonna 2009. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2009. aasta sõnaline aruanne, 05.02.2010.

4. Tartu Ülikooli-Jaani kogudus Tartu Jaani kirikus

Kirikuhuone valmimise järel algas koguduse elus uus ajajärk, sest pärast aastatepikkust tööd jõuti lõpuks kolida ja järgnevatel aastatel ka sisse elada oma pühakotta – Tartu Jaani kirikusse. Koguduses praktiseerisid usuteaduskonna tudengid, toimus tihe kultuurielu, korraldati kontserte, koguduse õpetajaks oli võimekas ja omanäoline Urmas Petti ning lõpuks suudeti tagada ka majanduslik stabiilsus. Märkimist väärt on ka 2006. aastal Kielist annatusena saadud väike barokkorel, mis andis jumalateenistustele hoopis teistsuguse kõla ja värvingu¹⁰². Vahepeal sai Anna-Liisa Vaheri praktikaaeg läbi ja ta määrati teenima Tarvastu kogudust.¹⁰³ Siis kutsus Petti uueks praktikandiks TÜ usuteaduskonna magistritudengi ja koguduse liikme Tiina-Erika Friedenthali, kes teenis samamoodi kaasa ja jutlustas kord kuus. Petti jaoks oli oluline lastetöö. 2007. aasta sügisest üritasid Kristina Mägi ja Pille Valk vahepeal soiku jäänud lastetöö jälle käima tõmmata.¹⁰⁴ 2008. aastal avati kiriku käsitöö- ja kunstikauplus ning alustati esimest korda ka piiblitundide pidamisega.¹⁰⁵

4.1. Koguduse- ja kultuurielu Tartu Jaani kirikus

Pärast Tiina-Erika Freidenthali hakkas 2009. aastast koguduses praktiseerima teoloogiamagister Triin Käpp, kes astus samal aastal ka pastoraalseminari.¹⁰⁶ Ta teenis pühapäeviti kaasa nagu varasemadki praktikandid, luges Piibli kirjakohti ja kirikupalvet. Teised ülesanded tulid juurde aasta hiljem, kui ta alustas oma ametlikku praktikat.¹⁰⁷ Siis hakkas Käpp ka jutlustama, leeritunde pidama, erinevaid lastetöö ja vabatahtlikega seotud projekte kirjutama. Suuremad projektid, mis ellu viidi, olid noorte kultuuriprogrammid, vabatahtlike terviksüsteemi

¹⁰² EELKKA, Tartu Praostkonna 2006. aasta aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2006. aasta sõnaline aruanne, 16.01.2007.

¹⁰³ *Ibis*.

¹⁰⁴ EELKKA, Tartu Praostkonna 2007. aasta aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2007. aasta sõnaline aruanne.

¹⁰⁵ EELKKA, Tartu Praostkonna 2008. aasta aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2008. aasta sõnaline aruanne, 19.03.2009.

¹⁰⁶ EELKKA, Tartu Praostkonna 2009. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2009. aasta sõnaline aruanne, 05.02.2010.

¹⁰⁷ EELKKA, Tartu Praostkonna ja koguduste 2010. aasta tegevuse aruanded, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2010. aasta sõnaline aruanne, 01.02.2011.

väljaarendamine ja Kirikute Öö festival. Kirikute Öö programm oli kirju – toimus aardejaht lastele, regilaulumissa, meditatsioon ja modernsed orelihelid, kirikukellade Peetri ja Pauli öine duett jpm. Vabatahtlike terviksüsteemi väljaarendamiseks sai kogudus toetust Kodanikuühenduse Sihtkapitalilt. Projekti eesmärk oli anda hoogu kaasamissüsteemile, et jõutada senist vabatahtlikku tööd, nende värbamis- ja motivatsioonikava. Toimus erinevaid koolitusi, kohtumisi ja pidev suhtlus vabatahtlikega.¹⁰⁸ Suviti toimusid Jaani kirikus mitmed festivalid ja tähtsündmused nagu Eesti Heliloojate festival, Tartu linna päev, Tartu Hansapäevad, Klaaspärlimäng, “Tornimuusika” kontserdisari ja Europeade jms.¹⁰⁹

Lisaks suurematele projektidele võeti ette ka väiksemaid tegevusi. Advendiajal viisid Murel Mitt ja Liisa Murdvee läbi erinevaid õpitube, kus sai meisterdada jõulukaarte, inglaid, jõuluehteid ja küpsetada piparkooke. 2012. aasta suve alguses toimus Toomemäel koguduse piknik, millest kujunes hiljem koguduse traditsioon. Samal aastal toimus veel emade-tütarde laager ja Võilillevarre Vabaõhukontsert, kus igaüks sai endale võilillevarrest pilli meisterdada ja siis oreliga koos improvisatsioonilugu mängida.¹¹⁰ Ka muusikatöös toimus märkimisväärne areng, kui koguduse muusikajuhiks palgati Elke Unt. Ta tegutses kirikus organistina ja juhatas Pühapäevakoor'i, mis esines pühapäeviti jumalateenistustel. Lisaks korraldas ta Keskpäevamuusika veerandtundi ja lastele Kirikurott Luteeriusse kultuurihariduslikku programmi. Veel viisid Unt ja Käpp läbi kiriku- ja rahvakalendritähtpäevade lastepooltunde. Seal tutvuti kirikutraditsioonidega ja lapsed said kirikus esineda.¹¹¹

Niisiis kasvas koguduse liikmeskond ja tegevus märgatavalt. Majanduslikult oli kogudus seoses vara soetamisega siiski miinuses. Kiriku haldamise andis kogudus lepingu alusel üle Sihtasutusele Tartu Jaani Kirik.¹¹² Praktikant Triin Käpp tõdes, et kuigi ülesanded sihtasutuses ja koguduse nõukogus olid erinevad, siis rollid läksid ikkagi segamini, sest inimesed olid mõlemas suures osas samad. Näiteks oli Juhani Jaeger mõlemas esimees. Nõukogu koosolekutel arutati peamiselt majandusaasta aruannete ja selle üle, mida suuremat tahetakse veel korda saata.¹¹³

¹⁰⁸ EELKKA, Tartu Praostkonna 2012. aasta tegevuse aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2012. aasta sõnalise aruande lisa.

¹⁰⁹ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2011 aasta I ringkiri.

¹¹⁰ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2012 aasta I ringkiri

¹¹¹ EELKKA, Tartu Praostkonna 2012. aasta tegevuse aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse muusikatöö aruanne 2012.

¹¹² EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, majandusaasta aruanne, 31.12.2010.

¹¹³ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

Suvisel ajal külastas kirikut pea 30 000 turisti, kõige rohkem juulis ja augustis. Aasta jooksul peeti kokku umbes 70 jumalateenistust, sadakond õhtust kontserti ja muusikaveerandtundi. Igapäevaselt võttis jumalateenistustest osa 50–60 inimest, suurtel kirikupühadel võis osalejaid olla lausa 500 ringis.¹¹⁴ Juhatuse esimehe Juhani Jaegri kümneaastane töö tagas 2013. aastaks koguduse majandusliku stabiilsuse ja lootusrikka tuleviku.¹¹⁵

Leerikursus toimus kaks korda aastas ja selles osales tavaliselt umbes 10–15 inimest. 2012. aastast hakati uuendusena katsetama leerilaste mentorprogrammi. See kujutas endast seda, et iga leerilaps sai endale mentori, kes aitas tal koguduse ellu sisse elada, mis pidi kindlustama inimese kogudusse jäämise. Näiteks pühapäeval kirikusse tulles oleks juba tuttav inimene ees jms. Toimus tutvumisõhtu, kus igaüks sai valida endale akadeemilise mentori. Mentorid pakkusid ennast ise välja, keegi ei olnud selleks kohustatud.¹¹⁶ Triin Käpp tõdeb, et aeg-ajalt suhtlus tõesti töötas, aga selleks pidid mõlemad pooled ka ise panustama. Nad katsetasid seda paar aastat, kuid ei saanud süsteemi tööle. Ta lisab, et oluline on just kokkupuutepunkt ja vestlusruum, mis on luteri kirikutes tihti puudu. Kohvilaud on Käpa sõnul selleks hea koht, aga ka seal peab ise olema aktiivne ja valmis suhtlema. Ta on ka märganud, et koguduse elu mõjutavad paljuski tugevamad leerigrupid, kust jääb mitu inimest kirikus käima, suhtlus toimib ja sealt hargneb see järjest edasi.¹¹⁷

4.2. Triin Käpp abiõpetajaks

17. aprillil 2011. aastal tutvustas õpetaja Urmas Petti nõukogu koosolekul plaani luua koguduse abiõpetaja koht, et parandada vaimulikku teenimist ja laiendada tegevusvaldkondi. Ta plaanis sellele kohale kutsuda koguduse praktikandi Triin Käpa, kes oli järgneva aasta kevadel lõpetamas pastoraalseminari ja ordinatsiooni saamiseks vajas kogudust, mida teenida. Koguduse nõukogu otsustas luua abiõpetaja koha, millele Käpp oli sobilik kandidaat, sest ta juba tegeles koguduse infotööga – reklaami, kodulehekülje, listide ja sotsiaalvõrgustike haldusega. Tema eestvedamisel hakkas ilmuma ka koguduse ringkiri.¹¹⁸ Abiõpetajaks Tartu Ülikooli-Jaani

¹¹⁴ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, majandusaasta aruanne, 31.12.2010.

¹¹⁵ EELKKA, Tartu praostkonna 2014. aasta sõnalised aruanded, Praostkonna koguduste elu.

¹¹⁶ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2012. aasta II ringkiri

¹¹⁷ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹¹⁸ EELKKA, Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega, EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse nõukogu koosoleku protokoll, 17.04.2011.

koguduses saigi Triin Käpp. Uus roll tähendas uusi ülesandeid – Käpp oli lõpuks formaalselt kõikide kogude liige. Tal tekkis seeläbi selgus ning võimalus ametlikul tasandil oma arvamust avaldada.¹¹⁹

Koguduse ringkirjad hakkasid ilmuma 2011. aastast ja reeglina kaks korda aastas. Ringkirja ülesehitus oli tavaliselt järgmine: pastor tegi pöördumise kogudusele, kirjeldati hetke majanduslikku olukorda, jagati teateid erinevate sündmuste toimumise kohta (pühapäevakool, leerikool, kammerkoor, õpitoad, teenistuste info ja kontserdid) ja jagati muud parasjagu aktuaalset infot.¹²⁰ Ringkirjades hakati trükkima intervjuusid erinevate koguduse töötajate ja tavaliiikmetega. Ikka selleks, et oma koguduse inimestega paremini tuttavaks saada. Hilisemates ringkirjades hakati tutvustama ka leerilapsi. 2013. aasta teisest poolest ilmus koguduse ringkiri uues kuues, sest seda tuli appi kujundama Kalle Jagula.¹²¹

Jumalateenistused olid üles ehitatud vastavalt kirikus kehtivale korrale. Kasutati kirikukalendis välja toodud perikoobiridu, mille lugemisse kaasati ilmikuid. Üldiselt peeti lühike üldpiht ja kätlemine rahusoovi järel. Armulauda jagati igal teenistusel ja sellest võtsid osa enamasti kõik kohal olevad koguduseliikmed, ehk keskmiselt 40 inimest igal pühapäeval. Teenistus kestis umbes tund ja viisteist minutit, millest jutlus oli 10–15 minutit pikk. Uuendusena hakati pidama regilaulujumalateenistusi, mis toimusid keskmiselt viis korda aastas. Liturgia selleks oli kirjutanud Eva Mitreikina.¹²² Regiteenistused toimusid näiteks suurel reedel, sest tundus oluline sel puhul tavateenistus erilisemaks ja pidulikumaks muuta. Eraldi korjandust teenistuse ajal läbi ei viidud, selleks olid üle kiriku mitmed korjanduskastid. Triin Käpp teab öelda, et vahepeal tekkis mõte kasutada korjanduskotte, aga kuna inimestel oli ebamugav ja alandav nendega teenistusel annetusi korjata, siis jäeti see mõte ära. Pigem tundus meeldivam saata inimestele liikmemaksu meeldetuletusi kirja teel.¹²³

Tartu Jaani kirik oli kujunenud või oli kujunemas üheks linna olulisemaks kultuurikeskuseks. 2014. aastal külastas Jaani kirikut kokku üle 70 000 inimese. Kogudus oli kasvav ja vanuseline jaotus oli aastatega muutunud ühtlasemaks. Ülekaalus olid kõrgharidusega

¹¹⁹ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹²⁰ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2011 aasta I ringkiri.

¹²¹ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹²² EELKKA, Tartu praostkonna 2013. aasta tegevusaruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2013. aasta sõnaline aruanne.

¹²³ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

inimesed, kes olid tihtipeale seotud Tartu Ülikooliga.¹²⁴ Abiõpetaja Käpa sõnul oli kõige aktiivsem seltskond nõukogu, sest sinna valiti inimesed, kellel oli motivatsioon ja huvi koguduse elus kaasa lüüa. Tegutses ka eakamate tuumik, kes olid abiks teenistustel jm igapäevastes toimetustes.¹²⁵ 2015. aastal oli koguduse jaoks tähtsaim sündmus kiriku taaspühitsemise 10. aastapäev. Kogudus oli kasvufaasis, seega jätkus jooksvatest tuludest kõigi arendustegevustega kaasnevate kulude katmiseks. Kui oli võimalik, siis kasutati kogutud reserve.¹²⁶

4.3. Pastor Urmas Petti haigusaeg

2014. aasta jõulude eel haigestus õpetaja Urmas Petti ja see muutis oluliselt koguduse tööritmi. Koguduse toonane abiõpetaja Triin Käpp meenutab, et Urmas Petti haigusaeg oli tema jaoks periood, kus ta sattus ootamatult rollidesse, kus ta varem polnud olnud. Teenistustega seoses tuli aeg-ajalt ette üllatusi, näiteks sai Käpp kaks päeva varem teda, et ta peab jõululaupäeva jutlust pidama, sest Petti ise ei saanud haiguse tõttu tulla. Käpp tõdeb, et Petti haigusaeg sidus koguduse tuumikut palju. Koos käidi teda haiglas külastamas ja võeti aega terveks päevaks, et lihtsalt rääkida. Samuti olid Petti jutlused Käpa meelest tema elu lõpuaastatel teistmoodi ja sügavamalt läbitunnetatud. Teemaks olid tihti väärikus ja huumor. Oma viimases ettekandes olla Petti öelnud midagi sellist: “Vabandust, ma ei ole purjus, mul on ajuvähk.”¹²⁷

2016. aasta oli koguduse jaoks väga keeruline, sest 27. jaanuaril 2016. aastal suri õpetaja Urmas Petti. Ta oli Tartu Ülikooli-Jaani kogudust teeninud üle 15 aasta ning tema teoloogia, maailmavaade ja -tunnetus olid nende aastate jooksul seda kogudust kujundanud.¹²⁸ Tiina-Erika Friedenthal nendib, et pärast armastatud õpetaja surma tekkis tal usuline kriis, sest Petti oli alati näidanud talle uut rada ja õpetaja lahkumine tundus tema jaoks mõõtmatu kaotusena. Kuigi see kaotus oli kõigi jaoks väga raske ja mingi osa inimestest jäid kogudusest eemale, tundub, et lisaks haigusajale muutis ka Petti surm kogudust ühtsemaks. Tiina-Erika Friedenthal tõdeb, et Petti minek muutis teda kindlasti mingite inimestega lähedasemaks. Ta leiab, et lähedasemaks muutusid

¹²⁴ EELKKA, Tartu praostkonna 2014. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2014. aasta sõnaline aruanne.

¹²⁵ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹²⁶ EELKKA, Tartu praostkonna 2015. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2015. aasta sõnaline aruanne.

¹²⁷ Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹²⁸ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2016. aasta I ringkiri. märts 2016.

need, kes pärast kaotust tundsid mingit vastutust koguduse püsijäämise osas, aga kaugemale jäid need, kes mõtlesid, et kogudusel ei olegi enam neile midagi pakkuda. Mingis mõttes võis ju tajuda lagunemist, aga kokkuvõttes oli päris palju neid, kes hakkasid koguduse elus kaasa lööma.¹²⁹

4.4. Uue koguduseõpetaja valimised

Kogudusel oli jätkamiseks vaja uut õpetajat ja nii algataski koguduse nõukogu valimised. 8. märtsil 2016 kuulutas EELK Konsistoorium koguduseõpetaja koha vakantseks ning Naatan Haamer määrati ametlikult koguduse hooldajaõpetajaks. Seoses abiõpetaja Triin Käpa viibimisega lapsehoolduspuhkusel asendas teda jooksvalt teenistustel hooldajaõpetaja Haamer.¹³⁰ Kandideerimise tähtajaks määras konsistoorium 18. aprilli. Kõigepealt pidid kandidaadid saatma kandideerimisavalduse peapiiskopile, kes otsustas, kellele antakse kandideerimisluba. Koguduse nõukogu arutas, et nii nagu varem, võiks ka edaspidi jääda kogudust iseloomustama intellektuaalsus, uuenduslikkus ja seotus TÜ Usuteaduskonnaga. Kandideerimisloa saanud kohataotlejate avaldused saadeti edasi koguduse nõukogule, kes viis läbi kandidaatide hindamise ja koguduseõpetaja valimise vastavalt kirikuseadustikule.¹³¹

Mais toimusidki valimised, mis olid koguduse nõukogu jaoks ühtaegu tähtsaks ja samas keeruliseks ülesandeks. Nõukogusse kuulusid Udo Tiirmaa, Salme Uustare, Tiina-Erika Friedenthal, Kalev Tarkpea, Ain Laving, Kalle Jagula ja Juhani Jaeger. Käpa sõnul katsetati kandidaatide liberaalsuse ja avatuse piire.¹³² Tiina-Erika sõnul otsisid nad esimese hooga uut Urmast või kedagi, kes oleks talle kõige sarnasem. Mingil hetkel sellest mõttest aga loobuti. Uueks koguduseõpetajaks valiti senine abiõpetaja Triin Käpp.¹³³

Tiina-Erikal Friedenthalile tundub, et väga hästi on õnnestunud üles ehitada koguduse uus identiteet ja see ei vastandu ega ole kuidagi lahus varasemast enesemõistmisest. Tema jaoks on

¹²⁹ **Friedenthal**, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

¹³⁰ EELKKA, Tartu praostkonna 2016. aasta sõnalised aruanded, Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2016. aasta sõnaline aruanne.

¹³¹ EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2016. aasta I ringkiri. märts 2016.

¹³² **Käpp**, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹³³ **Friedenthal**, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

koguduses endiselt säilinud seos Tartu Ülikooliga. Seda näiteks eriti jutluste näol, sest pärast Petti surma hakkasid kord kuus teenistustel jutlustama usuteaduskonna õppejõud, kelle kaudu toimus sel moel teoloogilise uurimistöo alalhoidmine ja jõudmine kantslisse. Tiina-Erika Friedenthal tajub ka seda, et säilis teatud vabadus ja liturgiline lihtsus. Tema arvates ei ole kunagi olnud ja ei ole ka praegu üksteisele närvidele käimist, s.t keegi ei loe näpuga järge, kui tihti pühapäeval kirkusse jõutakse. Ta toob veel välja õpetaja Triin Käpa, kes ei ole kõiki-varju-heitev ja domineeriv juht, vaid kellega koos on lihtne asju ajada. Talle tundub, et tekkinud on justkui demokraatlik kirik, kus ei ole sellist ühte tippu nagu EELKs paistab harjumuspäraselt olevat.¹³⁴

Sarnast nüanssi toob Triin Käpa puhul välja ka vaimulik Naatan Haamer, kelle sõnade järgi on Käpp väga hea meeskonnatöötaja ja pannud koguduse meeskonnana tööle. Haameri jaoks on koguduses olnud palju koosolemise rõõmu. Kogudus on pidevalt kasvanud, aga soe õhkkond ei ole tema arvates kogudusest lahkunud. On säilinud avatud ja vastuvõtlik hoiak kõikide erinevate inimeste ja vaadete suhtes.¹³⁵ Triin Käpp leiab, et Tartu Praostkonnas on teised kogudused omavahel sarnasemad kui Tartu Ülikooli-Jaani kogudus. Tema jaoks seisneb see erinevus just vaimulikus avatuses: põhimõttel, et tohib kahelda ja küsida küsimusi ja nendele küsimustele ei pea olema ühetoonilist dogmaatilist vastust. Selline meelsus, kus pole olnud ettekirjutatud reegleid, on tema meelest valitsenud koguduses alati.¹³⁶ Meelis Friedenthali meelest eristub see kogudus oma teenistuste loomulikkuse poolest, kuna fookus ei ole liturgial, mis küll struktureerib, aga ei ole peamine.¹³⁷

¹³⁴ **Friedenthal**, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

¹³⁵ **Haamer**, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

¹³⁶ **Käpp**, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

¹³⁷ **Friedenthal**, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

Kokkuvõte

Töö eesmärgiks oli uurida Tartu Ülikooli-Jaani koguduse ajalugu ja koguduses valitsevat vaimsust aastatel 1995–2016. Kasutasin selleks arhiivimaterjale, erialakirjandust, perioodikat ja empiiriliselt kogutud materjali. Allikad EELK Konsistooriumi arhiivis olid küll kohati lünklikud, kuid vajalikud lüngad said täidetud muude allikatega, sh informantide vastuste abiga. Juhtus ka seda, et intervjuueeritavad mäletasid mingeid sündmusi või olukordi erinevalt, mis andis võimaluse erinevaid versioone võrrelda. Tänu põhjalikele intervjuudele oli võimalik luua pilt ka koguduses valitsenud ja valitsevast õhustikust ning koguduse elule omas ajas ja ruumis, et vastata küsimustele, kas ja kuidas võis Tartu Ülikooli-Jaani kogudus teistest selle aja kogudustest eristuda või neile sarnaneda ning kuidas mõjutas kirikuruumi valmimine kogudust.

Uurimistöös andsin vastused töö sissejuhatuses seatud uurimisülesannetele. Mõlemad kogudused olid pärast taasavamist küll väikesed, kuid täis tahet tegutseda ja ennast ise ülesse ehitada. Sealjuures oli suureks toeks ja eestvedajaks TÜ koguduse õpetaja Allan Taruste. Tartu Jaani kogudus loodi peamise eesmärgiga hakata taastama Tartu Jaani kirikut. TÜ kogudus kasvas küll kiiremini arvestatavaks koguduseks, kuid kogudusel polnud oma kirikuhoonet. Seetõttu tekkis mõlema koguduse liikmete seas mõte kogudused ühendada ja selle nimel hakati tegutsema. Kogudused kasvasid kiiresti kokku, sest teenistused toimusid ühiselt TÜ ajaloomuuseumi valgus saalis. Ühinemisprotsess oli informantide sõnul loomulik ja möödus ilma suuremate konfliktideta. Põhjalikumalt arutati vaid nimeküsimust, kuid lõpuks säilisid mõlema koguduse nimed ka uues koguduse nimes. Vaimulikud vahetusid, aga ühinenud kogudust jäi pikemalt teenima õpetaja Urmas Petti, kelle suurt panust ja soojust koguduseelul rõhutasid kõik informandid. Petti kujundas tugevalt koguduse nägu ja meelsust, mis on intervjuueeritavate sõnul ka praeguseni paljuski säilinud.

Intervjuudest käisid koguduse õhustiku või vaimsuse kirjeldamisel läbi märksõnad nagu rõõmus, intelligentne, avatud, hooliv, soe ja uuendusmeelne. On üsna loomulik, et koguduseliikmed kirjeldavad oma kogudust positiivsete sõnadega. Seega ei saa selline käsitlus olla lõpuni objektiivne, ent annab siiski aimu koguduses valitsevatest meeleoludest. See on seda olulisem, et koguduse vaimulikud ja liikmed tajusid ja tajuvad praegugi kirjeldatud märksõnade

taustal koguduse erilisust võrreldes teiste Tartu praostkonna koguduste ja küllap ka teiste luteri kiriku kogudustega.

Kirikuhoone valmimise järel muutus koguduse elu suuresti: hakkas toimuma tihe kultuurielu, ressursid ja liikmeskond kasvasid, kirikut külastas palju turiste. Kogudusel oli viimaks päris oma koht, kus sai ennast tunda kindlalt ning ajalooline hoone andis sealsele elule omakorda lisaväärtuse. Võib öelda, et koguduse juhtorganid said oma tööga hästi hakkama, sest Tartu Jaani kirik sai valmis, tagati majanduslik stabiilsus ning kogudus on jätkuvalt elujõuline. Aktiivne tegevus koguduses kasvas, kui ühines praktikant ja hilisem abiõpetaja Triin Käpp. Hakati kirjutama ja ellu viima mitmeid projekte, millest olulisemad olid noorte kultuuriprogrammid, vabatahtlike terviküsteemi jõutamine ja Kirikute Öö festival. Kindlasti oli aga olulisi töötajaid rohkem, eesotsas pastor Naatan Haameriga.

Omaette värvingu andis kogudusele juurde auväärne tuumik, kuhu teiste hulgas kuulusid Maret Arro, Udo ja Virve Tiirmaa, Salme Uustare, Jaan Mark ja Kalju Konsin. Koguduse teenistused toimusid vastavalt kirikus kehtivale korrale, küll aga ei olnud paari intervjueeritava arvates rõhk mitte niivõrd liturgial, vaid pigem vaimulikul sõnal. Urmas Petti jutlused kõlavad mitmel informandil siiani kõrvus. Õpetaja Urmas Petti surm oli koguduse jaoks küll raske, kuid ühendav aeg. Mitmed koguduse liikmed tundsid vastutust ja hakkid kogudusetöösse rohkem panustama. Uueks pastoriks valis koguduse nõukogu abiõpetaja Triin Käpa, kes on informantide sõnul väga hea juht, kelle eestvedamisel on kogudus suutnud endale luua uue identiteedi, mis ei ole päris lahus ka eelmisest. Kokkuvõttes oli mul suur au ja rõõm uurida kahe ajaloolise ja väärrika koguduse ühekssaamise lugu.

Allikad ja kirjandus

1. Allikad

EELKKA (Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistooriumi arhiiv)

Kirjavahetus Tartu Ülikooli-Jaani kogudusega. Alustatud 06.03.2001, lõpetatud 2011.

Tartu Jaani kogudus. Alustatud 08.01.1993, lõpetatud 18.02.2003.

Tartu praostkonna 2006. aasta aruanded.

Tartu praostkonna 2007. aasta aruanded.

Tartu praostkonna 2008. aasta aruanded.

Tartu praostkonna 2009. aasta sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 2014. aasta sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 2015. aasta sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 2016. aasta sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 2013. aasta tegevusaruanded.

Tartu praostkonna 2012. aasta tegevuse aruanded.

Tartu praostkonna aruanded. Alustatud 2004.

Tartu praostkonna ja koguduste 2010. aasta tegevuse aruanded.

Tartu praostkonna ja koguduste aruanded. Alustatud 2005.

Tartu praostkonna sõnalised aruanded. Alustatud 2002.

Tartu praostkonna 1999. a. aruanded (sõnalised).

Tartu praostkonna 1997. a. sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 1998. a. sõnalised aruanded.

Tartu praostkonna 1996. a. sõnalised aruanded.

Tartu Ülikooli kogudus. Alustatud 1.06.1995, lõpetatud 19.12.2000.

Vaher, Anna-Liisa. 2006. *Tartu Jaani lood ehk alguses olid tellingud*. Päevik.

2. Kirjandus

Altnurme, Riho. 2000. *Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik ja nõukogude riik 1944–1949*. Dissertationes Theologiae Universitatis Tartuensis 5. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Alttoa, Kaur. 2019. Neli kirikut, neli saatust. Sõjas purustatud keskaegsete linnakirikute käekäik nõukogude ajal. – *Igavikust kantud maastik. Kirikuhoonetest ja inimestest Nõukogude Eestis*. Koostaja Tiit Pädam. Tallinn: Kirjastus TP, lk 34-52.

Rohtmets, Priit. 2019. *Eesti usuelu 100 aastat*. Tallinn: Post Factum.

3. Perioodika

EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2011 aasta I ringkiri.

EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2012 aasta I ringkiri.

EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2012 aasta II ringkiri.

EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2014. aasta III ringkiri.

EELK Tartu Ülikooli-Jaani koguduse 2016. aasta I ringkiri.

Eesti Päevaleht, 1997.

Tartu Ülikooli ajaleht, 1996.

3. Suulised teated

Friedenthal, Tiina-Erika; **Friedenthal**, Meelis. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 10. märts.

Haamer, Naatan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 2. aprill.

Käpp, Triin. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 9. märts.

Taruste, Allan. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 21. veebruar.

Tiirmaa, Udo. 2023. Autori intervjuu. Tartu, 22. veebruar.

Vaher, Anna-Liisa. 2023. Autori intervjuu. Vastseliina, 11. veebruar.

Tartu St. John's-University congregation 1995–2016: history and people

Summary

The topic of the bachelor's thesis is Tartu St. John's-University congregation 1995–2016: history and people. The aim of the thesis was to study the history and the prevailing spirituality of the Tartu St. John's-University congregation in the years 1995–2016. For this purpose I used archival materials, literature, periodicals and empirically collected material. The sources in the archives of the EELK Consistory were incomplete in places, but the necessary gaps were filled with other sources, including informants' answers. It was also the case that interviewees remembered certain events or situations differently, which provided an opportunity to compare different versions. In my work, I explored the following aspects:

- re-opening and reconstruction of the parishes;
- congregations worship service;
- the process of merging congregations;
- the restoration of the church building;
- congregational atmosphere and religious life;
- perception of the parish church space;
- activities in which parishioners are involved;
- what has brought people to the congregation, what has kept them with the congregation;
- the role of the clergy in the life of the congregation;
- the role of the governing bodies in the life of the congregation
- cultural life in Tartu St. John's Church.

The thesis answers the research questions set in the introduction. Both congregations were small when they were re-established, but full of the motivation to build themselves up. In this process, Allan Taruste, the minister of the UT congregation, was a great support and leader. The Tartu Jaani congregation was founded with the main aim of rebuilding Tartu Jaani Church. The UT congregation grew more quickly into a respectable congregation, but it did not have its own church building. Therefore, members of both congregations came up with the idea of merging the

congregations and started to work towards this. The congregations quickly grew together as services were held jointly in the white hall of the UT History Museum. According to the informants, the process of merging was a natural one and took place without major conflicts. Only the issue of the name was discussed in depth, but in the end the names of both congregations remained. The clergy changed, but pastor Urmas Petti, whose great contribution and warmth in the life of the congregation was emphasised by all the informants, stayed longer to serve the merged congregations. Petti strongly shaped the congregation's face and mentality, which, according to the interviewees, has been largely preserved to this day.

Keywords such as joyful, intelligent, open, caring, warm and innovative came through in the interviews when describing the atmosphere or spirit of the congregation. It is quite natural for parishioners to describe their parish in positive terms. Thus, such a description cannot be completely objective, but it does give an idea of the mood in the congregation. This is all even more important because the clergy and members of the congregation perceived, and still perceive, in the context of the keywords described, the distinctiveness of the congregation in comparison with other congregations of the Tartu diocese and probably also with other congregations of the Lutheran Church.

After the completion of the church building, the life of the congregation changed a lot: cultural life became intense, resources and membership grew, and the church was visited by many tourists. The congregation finally had a place of its own where it felt safe and the historic building added value to the life of the place. It can also be said that the governing bodies of the congregation did their job well, as the Tartu Jaani Church was completed, economic stability was ensured and the congregation continues to grow. Activity in the congregation increased when Triin Käpp, an intern and later assistant pastor, joined. A number of projects began to be written and implemented, the most important of which were the youth cultural programmes, reaching out to the volunteer health system and the Churches' Night festival. But there were certainly other important contributors, such as pastor Naatan Haamer.

The congregation had its own special and respectable core group that included Maret Arro, Udo and Virve Tiirmaa, Salme Uustare, Jaan Mark and Kalju Konsin, among others. The congregation's services were held according to the church's rules, but according to a couple of interviewees the emphasis was not so much on liturgy as on the spiritual word. Urmas Petti's

sermons are still ringing in the ears of several informants. The death of Pastor Urmas Petti was a difficult but unifying time for the congregation. Several members of the church felt a sense of responsibility and began to contribute more to the work of the congregation. The congregation council elected Triin Käpp as the new pastor. According to informants, she is a very good leader, and under her leadership the congregation has managed to create a new identity for itself, which is not entirely separate from the previous one. All in all, I had the great honour and pleasure to study the story of the merging of two historic and dignified congregations.

Lisad

Tartu Jaani kiriku varemed, foto: Enn Nõu

Tartu Jaani kiriku varemed, foto: Enn Nõu

Vasakult paremale: Naatan Haamer, Anna-Liisa Vaher, Urmas Petti

Anna-Liisa Vaher ja Urmas Petti enne jumalateenistust palves, foto: Marju Vaher

Pastor Urmas Petti ja praktikant Anna-Liisa Vaher jumalateenistust pidamas, fotod: Marju Vaher

vasakult paremale: Naatan Haamer, Triin Käpp, Urmas Petti (26.10.2015), foto: Kerstin Kask

Triin Käpa õnnistamine ametisse (27.11.2016)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anni Krüüner,

- 1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Tartu Ülikooli-Jaani kogudus aastatel 1995–2016: teoloogia ja inimesed”, mille juhendaja on Priit Rohtmets, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- 4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anni Krüüner

28.04.2023